

VAKBLAD

natuur bos landschap

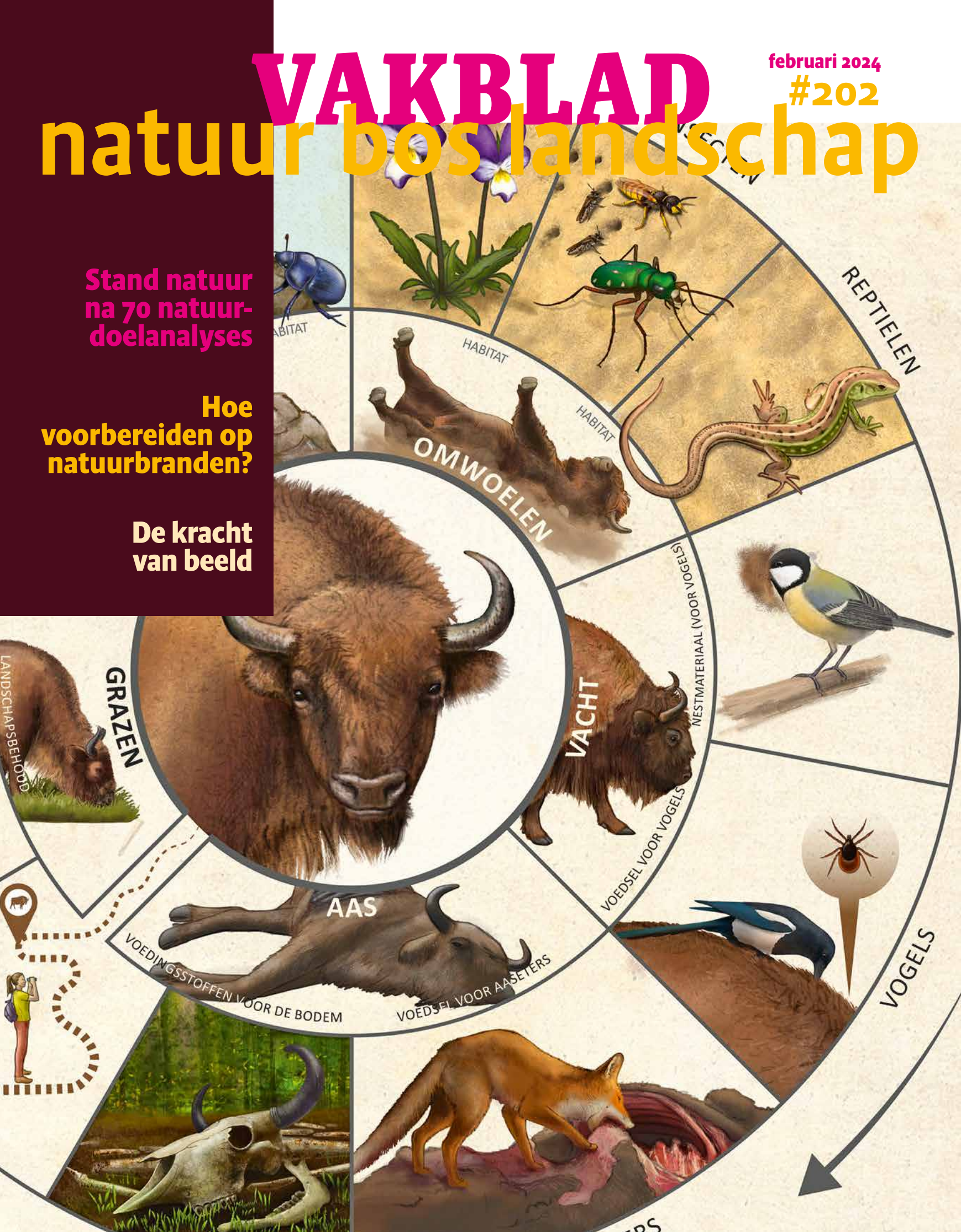
februari 2024

#202

Stand natuur
na 70 natuur-
doelanalyses

Hoe
voorbereiden op
natuurbranden?

De kracht
van beeld

ALS JE ÉCHT WIL WETEN WAT ER SPEELT IN NATUUR EN LEEFOMGEVING...

Wie een onderzoeksvraag heeft op het gebied van natuur en leefomgeving, wil een antwoord waarop gerekend kan worden. Een duurzaam advies dat van alle kanten bekeken is. Door specialisten die begrijpen hoe het werkelijk is. Die samen verder graven, peilen en vissen omdat ze van nature willen weten wat de uitkomst is. We noemen onszelf niet voor niets doorgronders. Meer weten of contact opnemen? Ga naar www.at-kb.nl.

ATKB | voor natuur
en leefomgeving

...VRAAG JE HET ATKB

Bescherm jonge aanplant

GreenSecure TreeProtector

De winter is in volle gang! Het is vroeg donker, koud en voedsel voor dieren is schaars. Jonge aanplant is daardoor een extra aantrekkelijke bron van voedsel. Het is belangrijk om ook in de winter je bomen hiertegen te beschermen. De spiraalvormige boomstambeschermers van GreenSecure beschermen bomen tegen wild, knaagdieren, chemicaliën en zonlicht en verzekeren daardoor een veilig groeiproces. Onderzoek heeft namelijk aangetoond dat het niet toepassen van bescherming kan leiden tot een verlies van 35% van de jonge aanplant.

Biologisch afbreekbaar

De boomstambeschermer van GreenSecure biedt een natuurvriendelijk alternatief voor de traditionele kunststof variant. De boomstambeschermer kan tijdens de groei van de boom uitzetten, uiteenvallen en in de bodem biologisch afbreken. Doordat deze niet meer gerecycled hoeven te worden, wordt er geen onnodige CO₂-uitstoot gegenereerd door transport en verwerking. Bovendien kunt u besparen op arbeidskosten voor het verwijderen ervan.

Scan de QR-code om gratis boomstambeschermers te ontvangen!

 GreenSecure®

COLOFON

Jaargang 21 nummer 202 februari 2024

Vakblad Natuur Bos Landschap verschijnt 10 x per jaar (niet in juli en augustus)

Redactie

Rik Nijland (hoofredactie), Ria Dubbeldam (eindredactie), Erwin Al, Chantal van Dam, Geert van Duinhoven, Bart de Haan, Marjelle Molenaar, Boki Luské, Edwin Raap, Froukje Rienks, Richard Sikkema, Joop Spijker, Martijn van Wijk

Vaste bijdrage

Fred Kistenkas (Juridica); Ido Borkent (Praktijkraadse)

Lay-out

Aukje Gorter, aukjegorter.nl

Cover

Beeld Lisa Sanchez Aguilar

Redactieadres

Hollandseweg 7 G, 6706 KN Wageningen
redactie@vakbladnbl.nl

Abonnementenadministratie

Hollandseweg 7 G, 6706 KN Wageningen
Contact: Irma van Noort
030 693 00 40
administratie@vakbladnbl.nl
www.vakbladnbl.nl

Jaarabonnement

Een jaarabonnement** (10 nummers) kost inclusief btw voor

- particulieren: € 58,00
- bedrijven: € 82,00

• studenten* / jongeren tot 18 jaar*: € 24,50

Bovenstaande tarieven gelden bij een incasso-abonnement. Wilt u een factuur ontvangen, dan betaalt u € 4,50 administratiekosten. Bovenstaande tarieven zijn inclusief verzendkosten binnenland. Abonnees in België betalen 7 euro per jaar extra voor de verzendkosten. Abonnees buiten Nederland en België betalen 35 euro per jaar extra voor de verzendkosten

* Studenten moeten bij aanmelding een kopie van hun studentenkaart mailen naar de abonnementenadministratie. Jongeren onder de 18 jaar (zonder studentenkaart) kunnen een kopie van hun identiteitskaart mailen.

** Een abonnement loopt in principe van 1 januari tot en met 31 december. U kunt een abonnement elke maand in laten gaan. U betaalt in het eerste jaar dan een evenredig deel van het abonnementsgeld. Na een jaar wordt uw abonnement automatisch verlengd. U kunt te allen tijde opzeggen met een opzegtermijn van 1 maand.

Copyrights en aansprakelijkheid

Het auteursrecht berust bij de redactie en de auteurs. Overname van artikelen wordt gewaardeerd, mits deze niet worden ingezet voor commerciële doeleinden en voorzien zijn van een deugdelijke bronvermelding. Overname is mogelijk na een schriftelijke toestemming van de hoofdredacteur/eindredacteur. De redactie en de auteurs streven naar juistheid van de informatie. De redactie en auteurs aanvaarden geen aansprakelijkheid voor schade die het gevolg is van handelingen gebaseerd op onze informatie.

Advertenties

Medialijn, Caroline Sanders en Sandra Hepping
0314 76 37 35
info@medialijn.nl

Druk

Senefelder Misset, Doetinchem

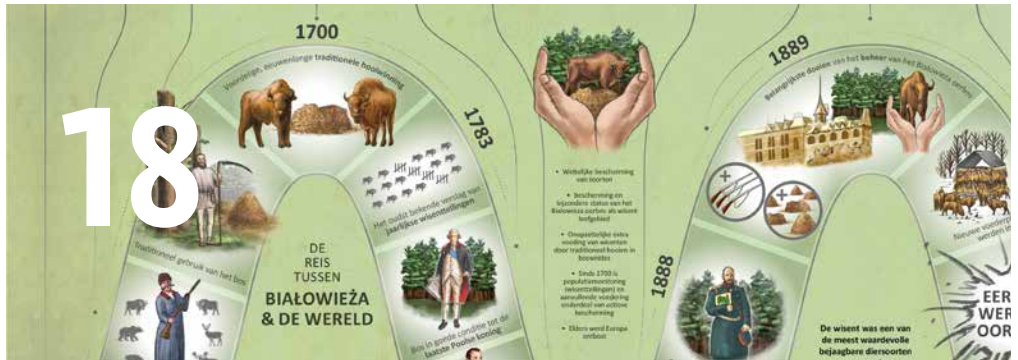
Uitgave

Stichting Vakblad Natuur Bos Landschap.
In het stichtingsbestuur zijn vertegenwoordigd de KNBV, natuurbeherende organisaties en LandschappenNL. Bestuursleden: Harrie Hekhuis (voorzitter), Hans Gierveld (penningmeester), Paul van der Donk, Berry Lucas en Michiel van der Weide

© Overname van artikelen is toegestaan mits met bronvermelding

ISSN nr: 1572-7610

Dit blad is gedrukt op FSC®-gecertificeerd papier.

4 Bij natuurdoelanalyses staat de beheerder nog te vaak buitenspel

6 Interview met Willemijn Smal, Ecologische Autoriteit

9 Redactioneel commentaar – Kenniskloof

10 **stelling** 'Water vasthouden voor volgende droogtes moet in natuurgebieden'

12 **kort**

14 Zijn beheerders goed genoeg voorbereid op natuurbranden?

18 De kracht van beeld

22 **KRW-reeks 14** Het Rijk aan zet (om de KRW-doelen te halen)

24 **20 jaar vakblad** Bosbranden bestrijden en voorkomen

26 Colland – Groene persona's

28 KNBV – Jonge heide-ontginningsgebieden op de Noordoost-Veluwe

30 Boeken

31 Agenda

32 Juridica – Evaluatie

33 Praktijkraadse – Bospluis

foto Hans van den Bos, Bosbeeld

Bij natuurdoelanalyses staat de beheerder nog te vaak buitenspel

Het advies *Doen wat moet én kan* van de Ecologische Autoriteit is op 26 januari overhandigd aan demissionair minister Christianne van der Wal. Daarin trekt de onafhankelijke instantie conclusies over de eerste 70 van de 131 ingeleverde natuurdoelanalyses waarin de huidige toestand van Natura 2000-gebieden in beeld is gebracht. Wat zien we, wat valt op, gaat het goed met de natuur of juist niet, is een natuurdoelanalyse een geschikt instrument om de staat van de natuur te meten?

tekst Geert van Duinhoven (redactie Vakblad)

> Het instrument natuurdoelanalyse is bedacht om in de gaten te houden of beheermaatregelen in de natuur het gewenste effect hebben én of daling van stikstofdepositie voldoende is om verslechtering tegen te gaan. Provincies staan aan de lat om voor 131 Natura 2000-gebieden deze natuurdoelanalyses te maken. De Ecologische Autoriteit beoordeelt of de provincies (in sommige gevallen is dat ook een andere overheid, bijvoorbeeld Rijkswaterstaat) bij het opstellen ervan de juiste en voldoende kennis heeft gebruikt, en tot de juiste beoordeling is gekomen.

Onder: Minister voor Natuur en Stikstof Christianne van der Wal ontvangt het adviesrapport *Doen wat moet én kan* uit handen van vice-voorzitter Harry Webers van de Ecologische Autoriteit, in aanwezigheid van voorzitter Hans Mommaas (rechts) en secretaris en coördinator Willemijn Smal (links).

Het zal voor veel beheerders nauwelijks een verrassing zijn dat de Ecologische Autoriteit in haar advies *Doen wat moet én kan* in de meeste gebieden een verslechtering van de natuur of een dreigende (verdere) verslechtering constateert, of dat die niet valt uit te sluiten. 'Dit is in strijd met het verslechtingsverbod uit de Vogel- en Habitatrichtlijn', aldus het rapport, 'en de vertaling daarvan in de Omgevingswet. Dit inzicht is van belang, omdat Nederland bij verslechtering onverwijld maatregelen moet nemen en niet pas nadat verdere verslechtering optreedt. Als dat nodig is voor het voorkomen van verslechtering, kan (lees: moet) het bevoegd gezag zelfs overgaan tot het wijzigen of intrekken van vergunningen. Deze dreiging is reëel, nu de verslechtering in de komende jaren verder dreigt door te zetten door te hoge stikstofbelasting en slechte hydrologische omstandigheden.'

Natuurdoelanalyses onder de loep

De autoriteit is zeker zo kritisch op de kwaliteit van de natuurdoelanalyses. In sommige is niet alle beschikbare informatie op een rij gezet, zodat verslechtering weliswaar niet overtuigend kan worden aangetoond, maar ook niet kan worden uitgesloten. Ook hebben de opstellers in veel gevallen de doelen voor behoud, verbetering of uitbreiding van de natuur binnen de grenzen van een Natura 2000-gebied niet concreet gemaakt. Vaak is niet duidelijk wat de kwaliteit van de natuur in de gebieden was, toen het gebied een Natura 2000-gebied werd en dus ook niet wat de referentie is voor het beoordelen van het behalen van doelstellingen. Soms is informatie simpelweg niet beschikbaar, zoals vegetatieopnames op het moment van aanmelding of aanwijzing van het gebied. In de meeste gevallen zijn er echter wel sterke aanwijzingen of harde bewijzen dat er verslechtering optreedt. Het is de Ecologische Autoriteit opgevallen dat de opstellers van de analyses veel te weinig gebruik maken van de kennis over de gebieden en processen die bij beheerders vaak wel aanwezig is. 'Beheerders kennen hun gebieden en de problemen die er spelen. Ook die lokale gebiedskennis, moet een vaste plek krijgen in de natuurdoelanalyses; sommige provincies hebben de beheerders er niet bij betrokken, wat tot een mindere kwaliteit van de natuurdoelanalyses leidt.'

Verhaal van het gebied

Daarnaast bevatten de rapporten, ondanks hun naam, te weinig analyses, vindt de Ecologische Autoriteit. In de rapporten staan uiteraard veel cijfers, veel soortenlijstjes en alle informatie over het grondwater. Maar een werkelijk inzicht in het gebied zou meer moeten zijn dan een opsomming van feiten en ook een kernachtige analyse en synthese moeten bevatten. De natuurdoelanalyse is gericht op het samenbrengen van belangrijke feiten en een gerichte diagnose van de problemen. Zo wordt 'het verhaal' van het gebied duidelijk. Ook hier spelen de lokale beheerders weer een belangrijke rol, vindt de Ecologische Autoriteit. 'Gebruik alle beschikbare data, bronnen en gebiedskennis. Maak het inzicht in de werking van het natuurgebied in het landschap ook visueel. Dit helpt de professional én de leek om het goede gesprek te voeren. Ook helpt dit bij de onderbouwing van noodzakelijke maatregelen in het gebiedsproces, en kan het sturend zijn voor gericht vervolgonderzoek en effectieve monitoring. Maak hiervoor gebruik van kaarten, dwarsdoorsnedes en blokschema's. Dit laatste is een schematische driedimensionale weergave van het gebied, de soorten daarin, de bodemopbouw, het hydrologische systeem en de werking daarvan.'

Het advies Doen wat moet én kan en de 70 NDA-adviezen zijn te vinden op www.ecologischeautoriteit.nl. Het streven van de Ecologische Autoriteit is om voor de zomer alle 131 natuurdoelanalyses te hebben beoordeeld.

foto Ecologische Autoriteit

Demissionair minister voor Natuur en Stikstof Christianne van der Wal woonde in september het veldbezoek bij van de werkgroep van de Ecologische Autoriteit aan Natura 2000-gebied Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek (Noord-Brabant). Geheel links: secretaris Willemijn Smal van de Ecologische Autoriteit.

‘Er is vooral meer kennis nodig over Interview met Willemijn Smal, Ecologische Autoriteit

Willemijn Smal, coördinator en secretaris bij de Ecologische Autoriteit, reflecteert op het advies *Doen wat moet én kan*. ‘Onze constatering dat kennisontwikkeling en monitoring ondergeschoven kindjes zijn, vindt weerklank bij veel provincieambtenaren. Zij zijn blij met de aandacht en de steun in de rug om te zorgen dat de kennisontwikkeling en monitoring er nu wel komen.’

tekst Ria Dubbeldam (redactie Vakblad)

In totaal worden 131 natuurdoelanalyses opgesteld en beoordeeld. Waarom gebeurt dit niet voor alle 162 Natura 2000-gebieden?

‘De provincies en het ministerie van LNV hebben voorrang gegeven aan de Natura 2000-gebieden met habitats voor stikstofgevoelige soorten, omdat die de vergunningverlening belemmeren. Natuurlijk is het jammer dat de overige 31 gebieden niet zijn meegenomen, maar een

grotere omissie is dat binnen de 131 gebieden de niet-stikstofgevoelige natuur niet hoefde te worden geanalyseerd. Een aantal provincies heeft dat overigens wel gedaan, maar niet alle. De natuurdoelanalyse Rijntakken, ruim 23.000 hectare oevers langs Waal, Nederrijn en IJssel, laat zien waar dat toe leidt. Door de niet-stikstofgevoelige natuur buiten de NDA te houden zijn slechts 13 van de 59 doelen voor instandhouding en herstel behandeld. De NDA is daardoor geen samenhangend geheel geworden. Wij zeggen juist dat je alleen vanuit de samenhang kunt begrijpen waar de drukfactoren op de natuur vandaan komen en wat je er tegen kunt doen. Als je de habitats als losse snippers bestudeert, is dat een gemiste kans. Hierop gebaseerde adviezen kunnen zelfs averechts uitpakken. Wanneer er maatregelen worden genomen om stikstofgevoelige natuur te herstellen, zoals bijvoorbeeld vaker maaien, kunnen natuurwaarden waarvoor dat gebied belangrijker is daaronder leiden.’

Zijn de natuurdoelanalyses een soort nulmeting van de stand van onze natuur?

‘Nee en ja. Bij de aanwijzing van de Natura 2000-gebieden is op veel plekken nagelaten om in beeld te brengen hoe de natuur er op dat moment

vorstond, terwijl Nederland dat voor de vastgestelde behoudsdoelen wel moesten weten. In ons advies *Doen wat moet én kan* zeggen we dan ook dat dat neerkomt op verwaarlozing van onze belangrijkste natuur. Met deze ronde natuurdoelanalyses is nu het net opgehaald voor alle stikstofgevoelige natuur, en wordt in beeld gebracht hoe die er nu voorstaat. In die zin hebben we in 2023 inderdaad een nieuw referentiepunt opgesteld voor alle stikstofgevoelige gebieden. Toch zijn er nog diverse mogelijkheden om de toestand van de natuur in voorgaande jaren te herleiden. Vaak zijn er gegevens uit het verleden voorhanden. Met een aantal experts zou je een reconstructie kunnen maken van de Ausgangssituatie ten tijde van de aanwijzing van een aantal Natura 2000-gebieden. Bij verbeter- en uitbreidingsdoelen moet je ook kijken naar de potenties van het gebied, ofwel welke doelstellingen de beste resultaten kunnen opleveren. Het is goed om alsnog te bepalen wat er maximaal haalbaar is om die doelen in te vullen.’

Komt er een vervolg op de NDA-exercitie of is het een eenmalige actie?

‘De natuurdoelanalyses zijn opgezet als een iteratief proces, ofwel iets dat zich kan herhalen. Maar

ja, het is nog geen vastgesteld beleid. In december heeft demissionair minister Van der Wal opnieuw in een brief aan de Kamer aangegeven dat het de bedoeling is dat de natuurdoelanalyses blijven en dat het proces versterkt moet worden. Wanneer de tweede ronde precies komt, staat dus nog in de sterren geschreven.

Voor ons is dat wat lastig om mee te werken. We willen kunnen voorsorteren op volgende rondes, de processen optimaliseren, en het werk dat gedaan moet worden beter plannen. We adviseren om de systematiek van de natuurdoelanalyses te verbreden en te versterken, zodat die kunnen uitgroeien tot een belangrijke kennisbasis. We adviseren bijvoorbeeld om uit te zoeken welke kennis aanvullend nodig is om beter zicht te krijgen op de staat van de natuur, welke informatie essentieel is om betere adviezen en besluiten over herstelmaatregelen te kunnen nemen, en hoe de monitoring van vegetaties is te verbeteren. Dat gebeurt in een zesjarige cyclus, voor sommige soorten en vegetaties is die periode te lang, voor andere te kort. Er zijn habitattypen die pas decennia na verbetering van de abiotische omstandigheden zich vestigen. De procesindicatoren die BIJ12 heeft ontwikkeld voor abiotische omstandigheden zijn daarvoor een behulpzaam

instrument. Daarmee breng je bijvoorbeeld in beeld of de waterstand na een maatregel reageert zoals was bedoeld. Als dat gebeurt, is dat het eerste teken dat een maatregel gaat werken, terwijl je nog lang niet kunt zien dat het blauwgrasland, waar je het voor doet, herstelt.'

Je noemde ook dat er aanvullende kennis nodig is. Wat voor kennis bijvoorbeeld?

'Er is vooral meer kennis nodig over effectieve beheermaatregelen voor bepaalde habitattypen. Het is goed om dit soort kennisontwikkeling door OBN Natuurkennis te laten oppakken. Het zou namelijk zonde zijn als in afzonderlijke gebieden kennisvragen worden uitgeplozen met het risico dat het suboptimaal gebeurt, terwijl het op landelijke schaal met meer deskundigheid kan worden uitgezocht en de kennis ook landelijk kan worden verspreid en benut.

Een ander voorbeeld van een onderbelicht kennisdomein is de bodemchemie. Er zijn een aantal bureaus die goed onderzoek verrichten, maar het in kaart brengen van de bodemchemie is nog geen common practice. De kennisontwikkeling begint met het opstellen van protocollen hoe je in het veld de bodem moet bemonsteren. Ook over bodemherstel weten we nog zoveel niet.

Diverse natuurgebieden worden al decennia zo sterk met stikstof overbelast dat de bodembuffer is verdwenen. Daar is voor bodemherstel meer nodig dan het elimineren van de stikstof. Onderzoek daarnaar loopt, het is wachten op de resultaten. Hopelijk geven die ook handvatten voor het maatschappelijke debat. Ook met boeren, die zelf al volop met de bodem bezig zijn. Zodra er meer kennis is over natuurbodems kunnen we overtuigender laten zien waartoe de stikstofbelasting leidt.

Een ander terrein waar meer kennis gewenst is, is landschapsecologie. Landschapsecologische analyses (LESA's) zijn momenteel het toverwoord, maar we missen protocollen om ze gestandaardiseerd te kunnen uitvoeren. Bij een LESA hoor je een visualisatie te maken hoe een landschap in elkaar steekt, waar de natuur ligt, hoe de grondwaterstromen lopen en welke aardlagen er zijn; abiotische informatie die in een synthese op een goede manier moet worden ontsloten. Wat je echter vaak ziet, is dat alle gegevens plompverloren achter elkaar worden gezet. Dat is geen LESA. Ik houd mijn hart vast dat het vooral lijsten worden en niet een goed verhaal waarin een aantal deskundigen het systeem duidelijk in kaart hebben gebracht. Een arts kan ook niet zeggen: hier heb

effectieve beheermaatregelen'

foto Hans van den Bos, Bosbeeld

je de medische encyclopedie, succes met de diagnose. Een arts moet begrijpen hoe een lichaam in elkaar steekt; daar heeft hij/zij een degelijke opleiding voor gedaan.'

Met hoeveel enthousiasme hebben provincies de natuurdoelanalyses opgesteld?

'Sommige hebben echt de kans benut om de staat van de natuur en wat die nodig heeft in beeld te brengen. De provinciale politiek kan de natuurdoelanalyses nu en onze daarop gebaseerde adviezen gaan bespreken en alle belangen gaan afwegen.'

In Doen wat moet én kan schrijft de Ecologische Autoriteit dat een aantal provincies voor het opstellen van de natuurdoelanalyses geen gebruik heeft gemaakt van de kennis van beheerders.

Gaan die provincies dit alsnog oppakken?

'We hebben het wel geadviseerd. Beheerders zijn bij uitstek de mensen die de gebieden goed kennen en soms ook extra gegevens op de plank hebben liggen. De provincies hadden echter weinig tijd om de natuurdoelanalyses te maken en niet allemaal hebben ze de menskracht om ze in de volle breedte op te kunnen stellen. Soms lag er een politiek besluit om de natuurdoelanalyses eenvoudig te houden.'

Gaan de provincies met jullie adviezen aan de slag?

'Dat is wisselend. Provincies zijn niet verplicht onze adviezen op te volgen. Ze moeten wel rapporteren hoe ze met ons zwaarwegende advies omgaan. Mijn ervaring is dat de meeste blij zijn met de adviezen. Vooral onze constatering dat kennisontwikkeling en monitoring lang ondergeschoven kindjes zijn geweest, vindt weerklank bij veel provincieambtenaren. Zij zijn blij met de aandacht en de steun in de rug om te zorgen dat de kennisontwikkeling en monitoring er nu wel komen.'

Monitoring is arbeidsintensief werk. Is er voldoende menskracht voor en hebben inventariseerders voldoende kennis in huis?

'Wij horen inderdaad dat menskracht een probleem is. Zelf ervaren we dat ook. Voor de beoordeling van de natuurdoelanalyses schakelen we deskundigen in. Ze geven aan stervensdruk te zijn. Toch willen ze zich voor de Ecologische Autoriteit inzetten, omdat ze het een belangrijke taak vinden.'

We zien ook dat het een wat verouderde beroepsgroep is. Het komt erop aan dat de deskundigen snel hun ervaring en kennis gaan overdragen op een nieuwe generatie. Er zullen nieuwe mensen opgeleid moeten worden voor monitoring van vegetaties en voor het opstellen van LESA's. Lange tijd werd landschapsecologie een niet zo interessant vakgebied gevonden. Sommige universiteiten zijn zelfs met de opleiding gestopt. Maar nu, door de vele nieuwe ontwikkelingen liggen er volop kansen. Dat je als landschapsecoloog je tanden mag zetten in goede LESA's is natuurlijk heel interessant en inspirerend.

Wat betreft het personeelstekort zullen opkomen-

foto Hans van den Bos, Bosbeeld

Van Natura 2000-gebied Rijntakken is alleen de stikstofgevoelige natuur in de natuurdoelanalyse opgenomen, waardoor het geen samenhangend geheel is geworden.

de technieken in artificial intelligence en remote sensing vast ook kansen gaan bieden. Dat staat nog wel in de kinderschoenen.'

Natuur lijdt onder een veelvoud aan drukfactoren, stelt de Ecologische Autoriteit, vooral onder stikstofdepositie, verdroging en een slechte waterkwaliteit. In 41 procent van de natuurdoelanalyses signaleren jullie ook een niet optimaal beheer. Waardoor komt dat en is daar snel actie op te ondernemen?

'Er zijn verschillende redenen aan te wijzen voor niet optimaal beheer. Vaak gaat het om gebrek aan financiering. Je ziet bijvoorbeeld dat er niet twee keer gemaaid wordt, terwijl dit wel wenselijk is. Soms is beheer sowieso erg kostbaar, bijvoorbeeld in gebieden met microreliëf waar je niet met groot materiaal aan de slag kunt. Soms is er sprake van langjarige contracten met pachters die niet optimaal beheren, maar waarbij de contracten niet makkelijk zijn open te breken. We constateren ook wel gebrek aan kennis. Dan verwijzen we naar OBN-rapporten, bijvoorbeeld om aan te geven hoe je stroomdalgrasland het beste beheert. In een enkel geval kunnen er verbeterafspraken worden gemaakt, maar in het algemeen moeten beheerders toch gewoon wachten tot er meer centen komen om maatregelen te nemen die uit de natuurdoelanalyses naar voren komen.'

In de natuurdoelanalyses constateren jullie ook ongewenste recreatiedruk (36 procent van de gebieden) en verstoring (13 procent van de gebieden). Wat kunnen beheerders doen om die te beperken?

'We zien in de gebieden een wisselend beeld. Beheerders proberen veelal met zoneringsplannen op een slimme manier recreatie in goede banen te leiden, bijvoorbeeld door rond een educatief centrum goede routes uit te zetten en door op kwetsbare plekken paden minder toegankelijk te maken. Een initiatief lukt niet altijd. In de Biesbosch is gewerkt aan een recreatieplan, maar de gemeente die het moest vaststellen, vond zoneringsplanning niet wenselijk.'

Op 1 februari is jullie advies in de Tweede Kamer besproken. Wat was de reactie?

'Ik was niet aanwezig, maar collega's vertelden dat Van der Wal en diverse Kamerleden ons advies hebben gequoot om kracht bij te zetten dat er stappen in de stikstofaanpak genomen moeten worden. Het lijkt erop dat de Kamer positief staat tegenover de 3 miljard extra die Van der Wal voor het stikstofbeleid heeft gevraagd. De stemming hierover vindt binnenkort plaats.' [Het Vakblad lag ten tijde van de stemming bij de drukker, red.]

Jullie advies is dus op een heel goed moment uitgebracht.

'In mei, vlak voordat het kabinet viel, hebben we al aangekondigd dat we dit advies na toetsing van ongeveer de helft van de analyses zouden uitbrengen. Het was een mooi toeval dat de presentatie samenviel met de begroting en de formatiebesprekingen. Onder meer hierdoor is het goed opgepikt.'

redactie@vakbladnbl.nl

Kenniskloof

In de media is er veel aandacht geweest voor het wispelturige stemgedrag van de Nederlandse stemgerechtigden. Volksvertegenwoordigers zouden de afgelopen jaren te weinig contact hebben gehad met wat er leeft. Tijd dus om massaal over te stappen naar andere partijen. Naar partijen die tenminste wel gaan luisteren. En dus hebben we nu een heel ander soort Tweede Kamer met ook een “ander soort mensen”, zoals een pofferskraameigenaar, een beveiligers en een hondenfokker. Eerdere regeerperiodes waren de meeste Kamerleden hbo- of academisch gevormd of hadden al een ambtelijke carrière achter de rug, bijvoorbeeld als fractiemedewerker. In ieder geval gewend om memo’s en rapporten te lezen maar zich te weinig rekenschap gevend met wat er buiten gebeurt. Hoe zullen de Kamerleden die niet gewend zijn dikke rapporten te lezen en te schrijven, zich straks in die Tweede Kamer staande houden?

Het is een enorm dilemma dat zich ook in ons vakgebied van bos- en natuurbeheer voor doet. Als redacteurs van het *Vakblad Natuur Bos Landschap* denken wij dat bos- en natuurbeheer en natuurherstel een vakgebied is waarvoor je bijvoorbeeld de samenhang van chemische en biologische bodemprocessen, landschapsecologische analyses, hydrologische principes en de biodiversiteit moet kunnen doorgronden. Dat is soms ingewikkelder dan een boswachter voor ogen had toen die voor zijn/haar mooie vak koos.

Een voor de hand liggende oplossing: (management) samenvattingen! Het idee bestaat dat een eenvoudige samenvatting van ingewikkelde problemen en oplossingen de juiste weg is. Klinkt aantrekkelijk, maar het uitwerken van onderzoeksresultaten en beleidsmatige onderwerpen in klare taal voor de

beheerder kent vele valkuilen. Blijft de boodschap wel behouden, kun je op basis van een samenvatting van een beheerplan het beheer uitvoeren?

Als je de afstand tussen onderzoeks- en beleidsformuleringen en klare taal projecteert op onze eigen sector, in hoeverre mag je dan verwachten dat een beheerder op de hoogte is van de nieuwste wetenschappelijke ontwikkelingen? Wat als nieuwe kennis de beheerders onvoldoende bereikt en vooral hbo’ers en academici zijn voorzien van de nieuwste (ecologische) kennis? Is het realistisch om van een boswachter te verwachten dat die in staat is nieuwe wetenschappelijke kennis te onderscheiden van mooie, maar niet-onderbouwde visieverhalen? Is het logisch dat hij/zij de maatregelen voor verbetering van het beheer, die vaak vanuit de staf van de eigen organisatie worden aangedragen, uitvoert, terwijl er niet eens genoeg regulier budget is voor noodzakelijk maaibeheer? Bovendien kan de beheerder de essentie van het bijgestuurd beheer ontgaan, zodat de uitgevoerde werkzaamheden verkeerd worden uitgevoerd of onvoldoende worden aangepast, waardoor de resultaten achterblijven bij de verwachtingen.

Natuurlijk ligt hier een taak voor het *Vakblad Natuur Bos en Landschap*: wij moeten proberen de wetenschappelijke kennis te vertalen in duidelijke taal en heldere adviezen, juist voor degenen die de wetenschappelijke rapporten niet lezen. Maar de grootste uitdaging is wellicht om een balans te vinden. Een balans tussen de noodzaak om nieuwe kennis en inzichten te ontwikkelen voor de problemen in de natuur en tegelijk oog te houden voor waar onze boswachters en beheerders in hun dagelijkse werk het hardst tegenaan lopen.

Annemarie Dekker, ecologisch onderzoeker en adviseur bij CLM Onderzoek en Advies

‘Als alle sectoren zich inspinnen en bovendien het eigen waterverbruik verminderen, dan hoeft niemand in droge perioden dorstig aan te kloppen bij natuurbeheerders’

‘Elk jaar komt er enorm veel water naar ons toe, als regen en via de grote rivieren. In piekperioden pompen we het water, dat we op dat moment als overtollig bestempelen, nog weg naar zee. We raken zelfs enigszins in paniek als dit niet lukt. Om ook droge perioden goed te kunnen doorstaan zou het veel beter zijn om water vast te houden. Dat is niet primair een taak voor beheerders van natuurgebieden, het is een taak voor iedereen: landbouw, natuur, industrie, waterbedrijven en burgers.

Voor terreinbeherende organisaties is het vanzelfsprekend om in natte natuur water vast te houden. Doelsoorten hebben het nodig. In droge natuur zijn er echter minder mogelijkheden. De kansen om ook in de landbouw water vast te houden worden nog niet volledig benut. Boeren zijn wel steeds meer bezig om de sponswerking van de bodem te verbeteren, door opbouw van bodemorganische stof. Verhoging van het grondwaterpeil kan deze sponswerking, vooral in veenweidegebieden, verder versterken. Al ontstaat er meer begrip hiervoor bij boeren en waterschappen, samenwerken aan een natuurlijk(er) peilbeheer (wat veelal neerkomt op hogere grondwaterstanden) is nog erg lastig.

Er zijn meer mogelijkheden om in landelijk én stedelijk gebied water vast te houden: in een fijnmazig net van sloten met natuurvriendelijke oevers, in waterbergingen, wadi's en infiltratiezones. Als alle sectoren zich hiervoor inspinnen en bovendien het eigen waterverbruik verminderen, dan hoeft niemand in droge perioden dorstig aan te kloppen bij natuurbeheerders. Het is niet opportuun om alle verantwoordelijkheid daar neer te leggen. Wie spaart hoeft niet de rekening te betalen voor degenen die niet hebben gespaard.’

‘Water vasthouden voor volgende droogtes moet in natuurgebieden’

— Ria Dubbeldam (samenstelling)

Landbouw, stad en natuur snakken in droge periodes naar water. Is het een idee om het benodigde water in natuurgebieden vast te houden en/of te bergen om de tekorten tijdens droogtes op te vangen?

Brenda Arends, adviseur robuust watersysteem bij waterschap Aa en Maas

‘Natuurgebieden kunnen bijdragen door te zorgen dat de neerslag die daar valt wordt vastgehouden in het gebied zelf en dat water dus niet of nauwelijks wordt afgevoerd’

‘Water vasthouden moet overal. In zowel stedelijk als landelijk gebied én in natuurgebieden. Natuurgebieden kunnen bijdragen door te zorgen dat de neerslag die daar valt wordt vastgehouden in het gebied zelf en dat water dus niet of nauwelijks wordt afgevoerd. Hierdoor zullen grond- en oppervlaktewaterstanden hoger blijven. Als er dan toch water moet worden afgevoerd, kan het wenselijk zijn om dit op te vangen in buffers rondom het natuurgebied. Die buffers met water zorgen ervoor dat het natter blijft in de natuurgebieden. Het water zou dan bijvoorbeeld kunnen worden gebruikt door de landbouw. Hier moet natuurlijk wel ruimte voor worden gecreëerd en die is schaars. In het stedelijk gebied draagt meer ruimte voor water en groen eveneens bij aan het tegengaan van hittestress. Iedereen kan daar in principe aan bijdragen: bij jezelf in de achtertuin in de vorm van een regenton, afkoppelen van je regenpijp of een groene tuin. En in de openbare ruimte door bijvoorbeeld de aanleg van wadi's. In het landelijk gebied zorgt een goede grond- en oppervlaktewater voorraad ervoor dat bijvoorbeeld onttrekkingsverboden zo lang mogelijk voorkomen worden. De bodem dient een spons te zijn die de neerslag kan opnemen en vasthouden.’

Jan den Ouden, universitair docent bosbeheer en boscologie bij Wageningen Universiteit

‘Concentratie van waterretentie in natuurgebieden betekent dat er badkuipen van gemaakt moeten worden; daarmee worden vaak ook aanwezige waarden teniet gedaan’

‘Natuur beschouw ik hier maar even als alle land waar geen landbouw wordt bedreven en niet gebouwd is. Kortom, die archipel van kleine snippertjes gekleurd groen in de zee van akkers, graslanden en stedelijke gebieden. Water vasthouden is iets wat je op landschapsschaal zou moeten doen, dus nee: water vasthouden in alleen natuurgebieden lijkt me geen verstandige strategie om dit probleem op te lossen. Het (grond)watersysteem omvat het hele landschap, dus alleen die eilandjes gebruiken is dweilen met de kraan open. Want wat heeft het voor zin als het uittredende grondwater vervolgens wordt afgevangen in het superefficiënte afwateringsstelsel dat de landbouwgronden droog moet houden? En die dan in de zomer moeten worden berekend met diep grondwater? In plaats daarvan zouden landbouwgebieden van hun verslaving aan lage grondwaterpeilen verlost moeten worden. Dat is goed voor de aangrenzende natuurgebieden en de funderingen in de aangrenzende woongebieden, en levert een verminderde uitstoot van broeikasgassen op de koop toe. Veel natuurgebieden snakken naar hydrologisch herstel, maar pogingen daartoe sneven nogal eens omdat men om uiteenlopende redenen in het omringende gebied de waterstand laag wil houden. Concentratie van waterretentie in natuurgebieden betekent feitelijk dat er badkuipen van gemaakt moeten worden. Daarmee worden vaak ook veel aanwezige waarden teniet gedaan. Natuurbeheer blijft een kwestie van kiezen, maar als de noodzakelijkerwijs suboptimale uitvoering van hydrologische projecten leidt tot het verdrinken van oude bossen en hun vegetaties, dan vraag ik me af of dat het waard is.’

Wiebe Borren, adviseur hydrologie bij Natuurmonumenten

‘In de bestaande natuurgebieden zijn maar beperkt mogelijkheden, omdat meestal al vol wordt ingezet op hoge waterstanden en vertraagde afvoer’

‘Ik ben het niet met de stelling eens. Water vasthouden om het hoofd te bieden aan droogteperiodes die door klimaatverandering vaker, langer en sterker zullen optreden, moet in het gehele landschap plaatsvinden. Binnen de bestaande natuurgebieden zijn daarvoor maar beperkt mogelijkheden, omdat in die gebieden meestal al vol wordt ingezet op hoge waterstanden en vertraagde afvoer. Buiten de natuurkernen, in wat ik het 'ontwaterde landschap' noem, ligt meer ruimte, om te beginnen in overgangszones rond die natuurkernen. We praten daarbij over water vasthouden op de hoge plekken in het landschap om de grondwateraanvulling te laten toenemen. De effecten hiervan zijn binnen de huidige waterhuishoudkundige inrichting beperkt, tenzij er een transitie naar een 'waterrijk landschap' wordt ingezet.

Bij water vasthouden is het bovenal belangrijk om zo nat mogelijk het voorjaar in te gaan, zodat het moment waarop kritische grondwaterstanden worden onderschreden, uitgesteld wordt. Daarvoor is het voorjaarsmoment (eind februari-begin maart) cruciaal, de periode waarin vaak de peilen actief verlaagd worden ten behoeve van het uitrijden van mest en het laten opwarmen van de bouwvoor. Veel water wordt op dat moment afgevoerd naar zee, terwijl we regelmatig meemaken dat er daarna weinig neerslag valt en we al snel weer water moeten aanvoeren. Naast de watertransitie is er dus ook een transitie nodig naar minder mest uitrijden en naar gewassen die in het voorjaar minder drooglegging nodig hebben. Actief bergen van winterwater in grondwaterlichamen of spaarbekkens, is een interessante optie om te onderzoeken. Zeker als dat gecombineerd kan worden met seizoenswaterwinning, natuurontwikkeling of het aanleggen van groene recreatiegebieden.’

Myrjam de Graaf, onderzoeker klimaatadaptatie bij Wageningen Environmental Research

‘Water bergen in natuurgebieden kan een mooie oplossingsrichting zijn; uiteraard onder de voorwaarde dat dit geen nadelige gevolgen heeft’

‘Met de vele neerslag van afgelopen herfst en winter en een goed gevuld water- en bodemsysteem is deze stelling erg actueel. We weten allang dat voor het beperken van droogte structurele aanpassingen aan het watersysteem, het waterbeheer en het watergebruik nodig zijn. Water bergen in natuurgebieden kan zeker een mooie oplossingsrichting zijn. Uiteraard onder de voorwaarde dat dit geen nadelige gevolgen heeft voor de vegetatie en/of de diersoorten of de (grond)water- en bodemkwaliteit. En natuurlijk hangen de mogelijkheden af van het reliëf en de bodemsamenstelling. In Nederland bestaan inmiddels enkele mooie voorbeelden van waterberging: Leuvenumse beek (Noord-Veluwe), Dwingelderveld (Drenthe) en Kempenbroek (Limburg). Wel moet benadrukt worden dat alleen het langer vasthouden van water in natuurgebieden lang niet voldoende zal zijn. Niet om verdroging van de natuur tegen te gaan, laat staan om droogteschade aan gewassen, woningen en dergelijke te tackelen. Ook agrarisch ondernemers én waterbeheerders moeten op grote schaal aan de slag voor een robuuster watersysteem. Water wordt nu nog vroeg in het jaar al afgevoerd, zodat boeren het land op kunnen, maar daardoor raken we dat water gelijk voor de rest van het jaar kwijt. Per akker van 10 à 20 hectare kan dat gaan om één à twee olympische zwembaden; reusachtige hoeveelheden op landschapsschaal. Voor een structureel ander watersysteem is het onvermijdelijk dat sommige beleidskeuzes en inrichtingsmaatregelen pijnlijk kunnen zijn voor bijvoorbeeld boeren. De pijnlijke keuzes en de gevolgen daarvan moeten op tafel komen. Laten we dat gesprek vooral vandaag al starten, want de voorraden van nu kunnen over een paar maanden zeer welkom blijken!’

Natuurmonumenten legt gebruik natuur aan banden

Natuurmonumenten gaat paal en perk stellen aan activiteiten die mensen in hun natuurgebieden organiseren. Steeds vaker ondervinden natuur en cultureel erfgoed in natuurgebieden schade van bezoekers. Denk aan spelende honden die dassenburchten verstoren. Of workshops, influencers en sportgroepen die van het pad af gaan voor 'de mooiste plekjes', maar daarmee broedende vogels veel stress bezorgen of planten vertrappen. Met duidelijke huisregels wil Natuurmonumenten de druk op de natuur verminderen. Wandelen en fietsen op de daarvoor bestemde paden blijft voor iedereen vrij, maar niet alle andere activiteiten kunnen meer altijd of overal. Voor het organiseren van evenementen en (sport)activiteiten moet toestemming worden gevraagd en een bijdrage worden gedaan voor natuurbescherming, een bezoeker mag maximaal drie honden bij zich hebben en asverstrooiing is niet toegestaan.

Groene Hart Visie belicht uitdagingen natuur en landschap

Groene Hart Visie is een nieuw e-magazine dat eens per kwartaal zal verschijnen. In elke editie staat een thema centraal, bijvoorbeeld landschap, natuur, energietransitie, transitie in de landbouw en woningbouw. De eerste editie onder gashoofdredacteurschap van Joke Stoop trapt af met het thema bodem en watersturend, het leidende principe van de Rijksoverheid voor alle ruimtelijke plannen. In artikelen blikken waterschapsbestuurders en landschapsarchitecten vooruit. Wat blijft er over van het Groene Hart en zullen er nog koeien in de wei staan? Veehouders vertellen over hun ervaringen met boeren op hoog water. En een cranberryteler vertelt hoe bodemdaling is om te zetten naar bodemstijging. Het e-magazine is bedoeld als stimulans voor inwoners, openbaar bestuur, bedrijven en maatschappelijke organisaties in en rondom het Groene Hart te informeren, mee te laten denken en te inspireren.

Gratis abonnement via [groenehart.info/e-magazine](https://www.groenehart.info/e-magazine)

Houtoogstverbod Gelderse habitatbossen wordt herzien

In het voorjaar van 2023 besloot de provincie Gelderland tot een beperking van de houtoogst in boshabitats binnen Natura 2000. Een aantal grondeigenaren is hiertegen in het geweer gekomen. Dat heeft weerklank gevonden bij Provinciale Staten en gedeputeerde Harold Zoet. In een overleg met de gedeputeerde is afgesproken dat de grondeigenaren dit voorjaar een alternatief plan opstellen. Dat plan moet meer ruimte bieden voor houtoogst, waarbij de natuurdoelen wel degelijk worden gehaald.

De houtoogstbeperking is onderdeel van het 'Herstelprogramma Bossen' voor Natura 2000. Uitgangspunt is dat er voldoende oude, aftakelende en dode bomen in de bossen staan ten behoeve van een groot aantal paddenstoelen, (korst)mossen, doodhoutkevers, vogels en andere soorten. Dat doel kan met het alternatieve plan ook gehaald worden, betogen de samenwerkende particuliere grondeigenaren en terreinbeherende organisaties. De afspraak is nu dat het plan komende zomer rond is en in werking treedt, in de vorm van een wijziging op het 'Herstelprogramma Bossen'. Tot die tijd blijven de huidige regels van kracht en geldt het oogstverbod dus nog. Er zijn ook grondeigenaren die geen bezwaar hebben tegen de oogstbeperking of die deze zelfs toejuichen. Zij hebben vaak al compensatie aangevraagd voor de beëindiging van de oogst. De provincie keert die compensatie uit met uiteraard de kwalitatieve verplichting. De provincie komt met een voorstel om de compensatieregeling zo eenvoudig mogelijk te maken.

bosgroepen.nl

Waddenacademie: Nederland neemt internationale verdragen niet serieus

Op papier is de Waddenzee goed beschermd door internationale verdragen zoals het Werelderfgoedverdrag, het Ramsar-verdrag (watergebieden en watervogels) en de Europese verdragen van Bern en Bonn (beide over behoud van dieren en planten), maar de praktijk is weerbarstig. Dit stelt de Waddenacademie in een reflectie op het rapport *De Europees- en internationaalrechtelijke status van de Waddenzee*.

Er wordt veel te weinig naar deze verdragen gekeken; Nederland neemt de internationale verdragen niet serieus, aldus de opstellers van de reflectie, onder leiding van professor Kees Bastmeijer. Doelen en verplichtingen krijgen nagenoeg geen aandacht in de wetgeving, de formulering van het beleid en de toetsing van vergunningsaanvragen. Dat leidt ertoe dat de Waddenzee niet de bescherming krijgt die het gebied op grond van afspraken met andere landen verdient.

De verdragen krijgen eveneens onvoldoende uitvoering via implementatie van de Europese

natuurregels. Bij vergunningsverlening wordt alleen getoetst op Natura 2000-bepalingen en niet op bepalingen uit het Werelderfgoedverdrag of op de verplichting om het bestaande ecologische karakter in stand te houden.

Een zorg is dat veel projecten op zichzelf stand worden beoordeeld, terwijl het gaat om de gecumuleerde effecten van alle projecten. De zorg wordt vergroot door onzekerheden die de klimaatverandering met zich meebrengt. Het komt aan op beleidskeuzes op een hoger niveau. De auteurs doen vijftien aanbevelingen voor verbetering van de uitvoering van de internationale verdragen. Wanneer die worden meegenomen in de Omgevingswet en de komende beleids- en beheersplannen voor de Waddenzee geeft Nederland uitvoering aan de verdragen die we als land zelf (mede) hebben opgesteld en vergroten we de kans op behoud en herstel van de Waddenzee.

www.waddenacademie.nl

Veengebieden hebben meer last van extreme droogte dan verwacht

Veengebieden zijn een belangrijke bondgenoot in de strijd tegen klimaatverandering. In veen wordt per vierkante meter meer CO₂ opgeslagen dan in elk ander ecosysteem ter wereld. Maar veengebieden hebben meer last van verdroging dan verwacht, blijkt uit onderzoek van de Radboud Universiteit dat in *Proceedings of the Royal Society B* is verschenen.

In het laboratorium zijn experimenten met verdroging uitgevoerd. Stukken veen zijn gedurende een langere periode goed vochtig gemaakt en daarna langzaam uitgedroogd. De ene helft kreeg te maken met milde droogte waarbij de waterstand ongeveer 5 centimeter lager was dan het veen zelf. Bij de andere helft werd extreme droogte nagebootst met 20 centimeter lager water; vergelijkbaar met een periode van drie weken geen regen, iets wat de laatste jaren steeds vaker voorkomt.

Bij milde droogte neemt veen nog redelijk wat koolstof op, maar bij extreme droogte kan het veen nauwelijks nog koolstof opslaan. Bij een langere periode van verdroging stoot het veen de koolstof zelfs weer uit.

Ook andere ecosystemen worden kwetsbaarder door droge zomers, maar daar kan een grotere biodiversiteit helpen. Een voorbeeld is het project Future Dikes waarin wordt gekeken naar versterking van de dijken met soortenrijke grasbekleding. Een dergelijke benadering biedt bij veen geen soelaas. De verschillende mossoorten doen weinig tot niets om verdroging tegen te gaan. Dat betekent niet dat biodiversiteit hier onbelangrijk is. Het helpt in het opslaan van koolstof, maar bij verdroging is een andere aanpak nodig. Een oplossing is de overstap naar een natuurlijk beheer. Daardoor houden veengebieden meer water vast en wordt koolstof het effectiefst opgeslagen.

Zo bescherm je kleine marterachtigen

BIJ12 heeft een kennisdocument uitgebracht over kleine marterachtigen – bunzing, hermelijn en wezel – om deze bedreigde diersoorten beter te kunnen beschermen. Mede door hun verborgen levensstijl zijn kleine marterachtigen lange tijd een relatief onbekende soortgroep gebleven. In de loop van de tijd zijn de aantallen steeds verder achteruitgegaan. Uiteindelijk hebben de eerste provincies deze soorten van de vrijstellingslijst gehaald, wat onder andere betekent dat de verblijfplaatsen van deze dieren bij ruimtelijke ontwikkelingen niet meer aangetast mogen worden. Met ingang van de Omgevingswet hebben inmiddels tien provincies de kleine marterachtigen van de vrijstellingslijst verwijderd. Vanuit de provincies groeide de vraag naar goed beschikbare kennis over kleine marterachtigen en maatregelen om hun aantal niet verder te laten afnemen. Kennis was vaak niet paraat of verspreid over het land. Dit had tot gevolg dat de handreikingen en richtlijnen per provincie verschilden. En daarmee ook de kwaliteit van de onderzoeken en adviezen van ecologische adviesbureaus. Het kennisdocument *Kleine Marterachtigen* moet hier nu verandering in brengen. In het kennisdocument staan de drie V's van voedsel, verbindingen en verblijfplaatsen centraal. Samen vormen ze de basis van het overleven voor bunzing, hermelijn en wezel.

www.bij12.nl

Help mee bij onderzoek naar habitateisen gladde slang

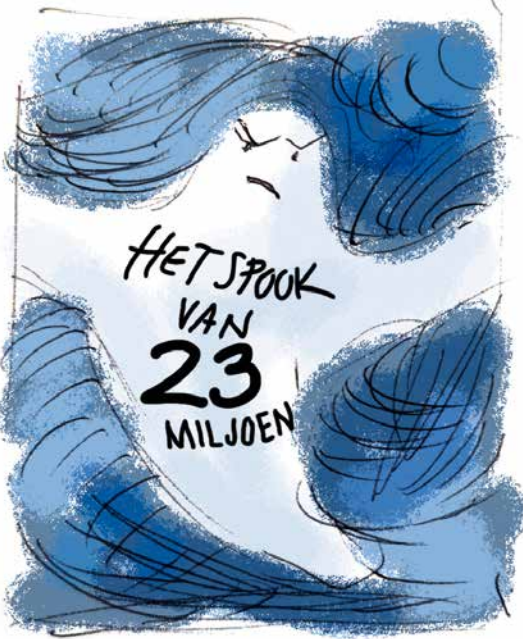
Het leefgebied van de gladde slang staat onder druk. Om dat te verbeteren, is beter inzicht nodig in de specifieke vereisten van de habitat. Wat de gladde slang aan (vegetatie)structurelementen nodig heeft, is redelijk bekend, maar niet in welke mate die elementen aanwezig moeten zijn. Hoe hoog moet de vegetatie bijvoorbeeld zijn? Met welke bedekkingsgraad? Hoe dik is de strooisellaag idealiter?

Om dat inzichtelijk te krijgen werkt student Suzanne Wijers van Hogeschool Van Hall Larenstein aan een waarderingsschaal waarin ze de habitatparameters voor de gladde slang samenbrengt. Daarvoor worden tot mei vindplaatsen van de gladde slang onderzocht. Bos- en natuurbeheerders kunnen een bijdrage leveren aan het onderzoek door op vindplaatsen van de gladde slang de structurelementen in kaart te (laten) brengen. Het is de bedoeling de opgestelde waarderingsschaal beschikbaar te stellen, zodat bos- en natuurbeheerders die kunnen gebruiken voor gerichte beheermaatregelen ten behoeve van de gladde slang.

Neem bij een waarneming contact op met suzanne.wijers@hvhl.nl. U ontvangt instructies over het aanleveren van de data (de structurelementen). In overleg kan worden besloten het verzamelen van de data uit te besteden.

Gelderland stopt na jaar met dertigjarig programma natuurinclusief boeren

Gelderland zet een steunprogramma voor boeren die omschakelen naar natuurinclusieve landbouw al na een jaar stop. De provincie wilde dertien boeren die vorig jaar aan het programma Boeren voor Natuur (*Vakblad* #193, maart 2023) waren begonnen, dertig jaar ondersteunen via een subsidieregeling van het Rijk. Maar tijdens de uitwerking van het programma bleek dat de provincie een voorwaarde voor de SPUK-uitkering van 23 miljoen euro over het hoofd had gezien: het geld moet voor 2026 uitgegeven zijn. De dertien boeren zouden maatregelen treffen waar de natuur baat bij heeft, zoals geen chemische bestrijdingsmiddelen meer gebruiken, volledig zelfvoorzienend worden in mest en voer, de grondwaterstanden verhogen en 10 procent van de grond niet gebruiken voor landbouw. De boeren hadden de afgelopen maanden al investeringen gedaan. Hoe de provincie de voorwaarde voor de uitkering van het SPUK-geld kon missen, is volgens een woordvoerder nog onduidelijk. Ze wijst op 'de complexiteit' van de regels. De provincie gaat met de boeren in gesprek over de ontstane situatie en over hoe het verder moet. Het beschikbare geld gaat nu naar andere maatregelen die de natuur moeten verbeteren.

Goede datum bijenexcursie Maastricht

In de vorige editie hebben Peter Alblas en bijenspecialist Ivo Raemakers van CNME Maastricht lezers van het *Vakblad* uitgenodigd voor de excursie bijenhotspots Maastricht. De auteur heeft per abuis een verkeerde datum genoemd. Zaterdag 7 juni moet zijn zaterdag 8 juni. Aanvang is 10:30 uur, vertrek per fiets vanaf station Maastricht. Opgeve bij: peter.alblas@cnme.nl

Wisenten vergroten terreingebruik

Wisenten en runderen verschillen meer in gedrag en terreingebruik dan verwacht, laat studentonderzoek op de Slikken van de Heen zien. Begrazing door rund (rode geuzen), paard (koniks) en wisent kan leiden tot meer variatie in een half-openlandschap, waarbij wisent een sturende rol inneemt. Dat paard en rund elkaar aanvullen, is vaker aangetoond, maar niet dat wisenten iets wezenlijks toevoegen.

Voor de Slikken van de Heen zijn de drie soorten grazers een bewuste keuze. De verwachting was dat ze elkaar in terreinkeuze en vraatgedrag aanvullen waardoor er meer variatie in begroeiing ontstaat. Is daar inderdaad sprake van? Met data van GPS-zenders hebben twee studenten van HAS Green academy onderzocht of wisenten het (foerageer)gedrag en de terreinkeuze van rode geuzen beïnvloeden.

Ze toonden aan dat hoewel wisent en rode geus een grotendeels vergelijkbaar menu hebben, beide dit deels op andere plekken zoeken. Opvallend is ook dat wisenten meer berkenbomen knakken en dat hun begrazing subtieler is. Wisenten zijn snoepers en nemen overal hapjes van, terwijl runderen een voedselbron intensiever kort begrazen. *ARK Rewilding Nederland. Meer over wisenten zie pagina 18.*

Brabant geeft impuls verduurzaming landbouw rond natuurgebieden

De provincie Noord-Brabant scherpt de pachtvoorwaarden voor een deel van de provinciale gronden aan. Op landbouwpercelen binnen één kilometer rondom Natura2000-gebieden wordt bij nieuwe pachtcontracten een verbod op het gebruik van kunstmest en chemische bestrijdingsmiddelen ingevoerd.

Een tweede actie is een nieuwe impuls van 22,5 miljoen euro voor extensivering van de graasdierhouderij rond natuurgebieden. Grondeigenaren kunnen hun grond aan de provincie verkopen en tegen een aantrekkelijke prijs terug pachten (sale-en-lease-back-constructie). Daarmee maken boeren geld vrij voor investeringen in een duurzamere bedrijfsvoering. De pachtperiode is 26 jaar. Voorwaarde is dat ze de grond alleen als grasland gebruiken. Ondernemers die gebruik willen maken van de regeling kunnen zich vanaf 1 maart aanmelden.

De voorziening is beschikbaar voor gronden buiten het NatuurNetwerk Brabant (NNB) als die in de Attentiezone waterhuishouding en de Zone Herstel Watersysteem liggen. Dit zijn zones waar het grondwater extra bescherming nodig heeft en waar hogere waterstanden of minder beregening gewenst zijn. De regeling is onderdeel van de transitie landelijk gebied. De provincie heeft het benodigde budget beschikbaar gekregen vanuit het ministerie van LNV, vooruitlopend op het landelijke Transitiefonds Landelijk Gebied.

foto's Hans van den Bos, Bosbeeld

Zijn beheerders goed genoeg voorbereid op natuurbranden?

Een beheerder die een grote natuurbrand in zijn terrein heeft meegemaakt, zal daar niet lichtzinnig over denken: een natuurbrand bestrijden is niet niks. Onbeheersbare natuurbranden kunnen grote economische en maatschappelijke gevolgen hebben. De kosten van bestrijding en herstel lopen al gauw in de miljoenen en ontruiming of bedreiging van belangrijke infrastructuur heeft flinke impact op de maatschappij. Door klimaatverandering en verdroging neemt de kans op deze onbeheersbare branden in Nederland toe. Als beheerder van brandgevoelige bos- en natuurgebieden kun je daar maar beter goed op voorbereid zijn.

tekst Irma Melse (VBNE), Tiemen Brouwer en Ben Vlaskamp (Staatsbosbeheer), Henk Siebel en Wiljan Hekman (Natuurmonumenten)

> Afgelopen zomer werden we weer opgeschrikt door extreme branden in Australië, Canada en Californië. Maar ook dichterbij, in Spanje, Griekenland en Zwitserland, was het raak. Gelukkig is Nederland anders dan die landen. We hebben geen moeilijk bereikbare berglandschappen en geen uitgestrekte gebieden met onbeheerde grond volop brandbare vegetatie in een permanent droog klimaat. Onze bossen zijn veel gevarieerder – vrijwel nergens vind je alleen monotone dennenbossen – en de vele recreanten merken een beginnend brandje al snel op. Ook de dekking

van brandweerkazernes is in Nederland goed geregeld. Toch zijn er per jaar zo'n zeshonderd natuurbranden. Slechts enkele halen het nieuws. Dit neemt niet weg dat ook in Nederland het risico op onbeheersbare natuurbranden toeneemt, zowel door klimaatverandering als door aanpassing van het natuurlijke watersysteem met verdroging tot gevolg.

Niet wachten

Het natuurbrandseizoen begint in Nederland in maart-april en loopt door tot in de zomermaanden. Door klimaatverandering krijgen we vaker en langer te maken met droge periodes in het voorjaar. In deze periode hebben de bomen nog weinig blad en is de sapstroom nog beperkt, en is er dus meer kans op brand. Door oplopende temperaturen en langere periodes van droogte verwachten onderzoekers niet alleen meer bran-

den, maar ook intensere (qua hitte en felheid) en gelijktijdige branden. Dit maakt de bestrijding door de brandweer lastiger en de impact in ons dichtbevolkte land groter. Daar kunnen bos- en natuurbeheerders niet op wachten.

De meeste natuurbranden ontstaan door menselijk handelen, bewust of onbewust. Door een sigarettenpeuk in een wegberm naast een verdroogd natuurgebied bijvoorbeeld of door broei in een houtsnipper- of maaiselhoop. Heel soms ontstaan natuurbranden door blikseminslag. Niet elk bos- of natuurgebied loopt een even groot risico op onbeheersbare natuurbranden. Het risico is het grootste in droge heide, in veengebieden met veel grassen en varens en in dennenbossen. Loofbossen en oudere bossen zijn na het uitlopen van het loof koeler en vochtiger en daardoor minder brandgevoelig.

Het is een fabeltje dat je al het dode hout uit je bossen moet verwijderen om deze brandveilig te houden. Liggende, dikke, dode, verterende bomen houden juist veel vocht vast. Veel staand dood hout en top- en takhout op hoge hopen of rillen

kan wel brandgevoelig zijn in een droge periode. Leg ze verspreid neer en wat dieper je gebied in; niet te dicht bij wegbermen en risico-objecten als campings, horeca, drukbelopen paden en spoorlijnen met bovenleiding.

Preventie is maatwerk

Natuurbrandpreventie begint met het kennen van je gebied en het juist inschatten van de risico's. De provincies en veiligheidsregio's hebben de natuurbrandrisico's in Nederland al in beeld gebracht. Op www.natuurbrandrisico.nl staat de actuele kans op natuurbranden binnen de 25 veiligheidsregio's. Het is verstandig om voor alle terreinen een natuurbrandpreventieplan op te stellen en daarbij collega-beheerders van aangrenzende terreinen te betrekken. De risico-index van de provincie en veiligheidsregio kan helpen bij de prioritering. Het praktijkadvies *'Preventie en bestrijding van natuurbranden'* van de Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE) bevat een stappenplan met praktijkvoorbeelden en tips over verschillende natuurbrandpreventiemaat-

regelen en samenwerking met de brandweer, veiligheidsregio, gemeenten en provincie. Maak in het natuurbrandpreventieplan afspraken met de brandweer over preventiemaatregelen en effectieve brandbestrijding. Vaak zijn ecologische doelen heel goed te combineren met natuurbrandpreventie. Zet maatregelen als 'verloving', bosrandbeheer, compartimentering en beheerbranden bijvoorbeeld zo in dat ze het risico op een brand verkleinen én de natuur vooruit helpen. Bespreek met de brandweer de toegang en de bereikbaarheid van de terreinen en maak afspraken over de delen waar ze bij voorkeur niet komen vanwege zeer kwetsbare natuur of bodem. Een brandweervoertuig vol met bluswater weegt al snel evenveel als een vrachtwagen voor houtoogst. Zorg dus dat de berijdbare paden breed en hoog genoeg zijn en dat het onderhoud van die paden altijd op orde is, ook na een storm. Vergeet niet om te kijken naar de beschikbaarheid van bluswatervoorzieningen, want in het natuurbrandseizoen is vaak sprake van lage (grond)waterstanden en dus minder waterbeschikbaarheid.

CASUS: Brand op de Sallandse Heuvelrug

Vergraste heide vergroot het brandgevaar.

Overleg tussen brandweer en terreinbeheerder.

De Sallandse Heuvelrug is een uitgestrekt natuurgebied nabij de gemeenten Hellendoorn-Nijverdal en Rijssen-Holten. Het noorden en zuiden van het gebied bestaan uit uitgestrekte (naald)bossen. Het centrale deel is een groot aaneengesloten droge-heidesysteem. De heide is een Natura 2000-gebied met diersoorten zoals zandhagedis, nachtzwaluw, roodborsttapuit en korhoen. Jaarlijks weten ruim twee miljoen mensen het gebied te vinden. Door het gebied loopt de 'Toeristenweg', opengesteld voor auto's en motoren en met 750.000 rijbewegingen per jaar. Het heidegebied is deels in eigendom en beheer bij Natuurmonumenten en deels bij Staatsbosbeheer.

In het heidegebied hebben de afgelopen jaren meerdere branden gewoed. Eén van de meest in het oog springende is die van 24 april 2022. De eerste melding van de brand werd rond 15:15 uur gedaan door een voorbijganger die de rookwolken boven de heide zag. De heide was op dat moment, vanwege een tekort aan neerslag, erg droog. Ook stond er een harde wind. Door deze factoren kon de brand zich snel verspreiden.

Zeer grote brand

Het gebied waar de brand woedde lag redelijk afgelegen en was slecht bereikbaar als gevolg van het beperkte aantal wegen die het gebied ingaan. Vanwege het broedseizoen was het gebied deels afgesloten voor recreanten. Wel liep er een schaapskudde. Die werd na het arriveren van de boswachter van Natuurmonumenten direct geëvacueerd naar een weiland aan de voet van de heuvel. De recreanten in de omgeving van de brand werden het gebied uitgestuurd.

Al snel schaalde de brandweer de capaciteit op naar 'zeer grote brand' en riep voor de bestrijding van de brand meer korpsen op. In totaal werden er 150 brandweerlieden ingezet. Ook werd er vanwege de slechte bereikbaarheid een zogenoemde *handcrew* ingezet. Dit team is gespecialiseerd in de bestrijding van natuurbranden met middelen die te voet meegenomen kunnen worden. Denk aan waterpistolen, bladblazers en vuurzwepen. Mede dankzij de handcrew is voorkomen dat de brand kon overspringen van de heide naar

het naastgelegen bos. Het andere deel van de brand werd uiteindelijk mede bedwongen door een natuurlijke stoplijn bestaande uit een oud eikenbos met bosbessenstruiken als onderlaag. Het sein brand meester werd gegeven om 21:15 uur.

Lessen

Uiteindelijk is er ongeveer 28,5 hectare natuur verbrand. Ondanks de succesvolle inzet van de brandweer is er ook een aantal lessen te trekken voor de terreinbeheerder. Deze aandachtspunten kunnen worden onderverdeeld in communicatie en terreinbeheer. De communicatie tussen de brandweer en de boswachters verliep stroef. Hierdoor werden bijvoorbeeld niet meteen de juiste paden genomen en werden er gebieden betreden die vanuit natuurperspectief zoveel mogelijk vermeden moesten worden. Ook was het voor de brandweer niet altijd duidelijk welke boswachter het juiste aanspreekpunt was. Daarnaast moet vanuit het terreinbeheer worden gekeken naar de toegankelijkheid van het gebied, brandpreventiemaatregelen en de beschikbaarheid van bluswater.

Een aantal van deze aandachtspunten is in de afgelopen periode opgepakt. Zo is er een project opgezet gericht op natuurbrandpreventie. Pilotgebied is het noorden van de Sallandse Heuvelrug waarbij gekeken wordt hoe het terrein kan worden aangepast en kansen in beeld gebracht kunnen worden om verschillende doelen op elkaar af te stemmen. Denk aan het verbreden van bestaande paden om de kans op het overslaan van kroonvuur te verminderen en 'verloven' van bossen rond kritieke infrastructuur en aan de grenzen van bewoonde kernen. De bredere paden zijn tevens geschikt om corridors voor vlinders in te richten en meer loofhout werkt gunstig voor het klimaatrobust maken van bossen. Deelnemers aan dit project zijn brandweer, gemeente, provincie en verschillende terreinbeherende organisaties. Ten slotte is er een aantal oefeningen geweest waarbij een boswachter aanwezig was. Het doel hiervan was het delen van verschillende inzichten in het terrein, het adviseren en het bevorderen van de communicatie in het algemeen.

Cruciale rol beheerders

Met natuurbrandpreventie alleen ben je er als terreinbeheerder nog niet. Het verschil tussen een beheersbare en een onbeheersbare natuurbrand zit hem ook in snelle en effectieve bestrijding door de brandweer. Terreinbeheerders spelen daarbij een belangrijke rol, bijvoorbeeld door de brandweer zo snel mogelijk naar de juiste plekken te gidsen. Tijdens een brand is er geen tijd voor discussie. Als terreinbeheerder moet je dus de taal van de brandweer kunnen spreken en weten wie welke rol heeft. In het praktijkadvies staan de veel gebruikte brandweertermen en de rollen voor, tijdens en na een brand. Nog beter is het om een veldoefening te houden met de lokale brandweer of om hen uit te nodigen voor een terreinbezoek voor de hectiek van een echte brand. Het allerbelangrijkste tijdens een natuurbrand is natuurlijk de veiligheid van jezelf, medewerkers, vrijwilligers en aannemers. De brandweer hanteert drie zones tijdens een natuurbrand: de 'hot zone', 'warm zone' en 'cold zone'. De hot zone is alleen toegankelijk voor de brandweer en nooit voor beheerders. De warm zone is alleen toegankelijk in overleg met de brandweer en met verplichte beschermingsmaatregelen zoals een koolmonoxidemeter en adembescherming. De cold zone is de veilige zone, waarin geen bescher-

mende maatregelen nodig zijn. Bij natuurbranden kan op grote schaal rook en koolmonoxide ontstaan. Als beheerder wil je natuurlijk helpen, maar koolstofmonoxidevergiftiging is niet te onderschatten. Zorg behalve voor veiligheid ook voor een capaciteitsplanning. Bestrijden en nablussen duurt al snel enkele dagen. Houd altijd medewerkers achter de hand die de betrokken beheerder kunnen vervangen. VBNE ontwikkelt op dit moment een e-learning over wat te doen bij natuurbrand. Naar verwachting is deze vanaf eind januari 2024 beschikbaar op het Leer je Groen-platform.

Pak samen verdroging aan

De noodzaak voor preventie en effectieve bestrijding van natuurbranden is voor iedereen duidelijk. En ook dat terreinbeheerders dit niet alleen kunnen. Op landelijk niveau werken de ministeries van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en Justitie & Veiligheid samen met het Nederlands Instituut Publieke Veiligheid (NIPV), kennisinstellingen als Wageningen UR, KNMI en RIVM aan natuurbrandscenario's en natuurbrandbriefings. Ook komt er waarschijnlijk een landelijk natuurbrandexpertisecentrum, waarin terreineigenaren natuurlijk niet mogen ontbreken. Praktijkervaring is er al volop. Op de

Veluwe werken provincie, gemeenten, veiligheidsregio's en brandweer bijvoorbeeld samen aan een gebiedsgerichte aanpak. In Friesland is een convenant natuurbranden ondertekend en in Noord-Brabant zijn er bestuurlijke gesprekstafels. Bij de ontwikkeling van beleid- en regelgeving is het belangrijk om te beseffen dat het anders inrichten van brandgevoelige bos- en natuurgebieden bij lange na niet de enige knop is om aan te draaien. Bereikbaarheid, bluswater en snelle en effectieve bestrijding zijn minstens zo belangrijk. Daarnaast blijven natuurbrandpreventie maatregelen symptoombestrijding als overheden geen werk maken van het hydrologische herstel van verdroogde bos- en natuurgebieden. Bos- en natuurterreineigenaren weten als geen ander hoe natuurherstel en veiligheid hand in hand kunnen gaan. Daar zetten we ons dagelijks voor in, dat is ons vak en onze passie.<

Meer informatie over natuurbrandpreventie en -bestrijding is te vinden op de website van de Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE) onder het thema calamiteiten. Voor vragen over het praktijkadvies 'Preventie en bestrijding van natuurbranden' kun je terecht bij de VBNE (info@vbne.nl).

De kracht van beeld

Beeld is vaak een ondergeschoven kindje in het overbrengen van een verhaal. Vanuit een sterke inhoudelijke betrokkenheid zijn veel bos- en natuurbeheerders en onderzoekers zich lang niet altijd bewust van het belang van aansprekende visuele middelen. Hiermee kunnen kansen blijven liggen om hun werk aantrekkelijk, verduidelijkend en aansprekend te maken, en daarmee ook hun onderzoeksrapporten toegankelijker voor een breder publiek.

Hoe kun je via beeld een ecologisch verhaal overbrengen? Of een verhaal over bos- en natuurbeheer? Grafisch ontwerper en wetenschappelijk illustrator Lisa Sanchez Aguilar onderzocht dit tijdens haar promotieonderzoek op het grensvlak van kunst en natuurwetenschappen bij de Conservation Ecology Group van de Rijksuniversiteit Groningen. Als studieobject nam ze rewilding van de wisent. Via een serie infographics schetste ze een beeld van hoe de wisent bijna in Europa uitstierf, en nu met hulp van de mens weer terugkeert. Het inhoudelijke onderzoek is gebaseerd op werk van onderzoekers van de Conservation Ecology Group en van het Mammal Research Institute in Białowieża, Polen. In Nederland werd de wisent als eerste geïntroduceerd in het Kraansvlak. Andere kleine kuddes volgen.

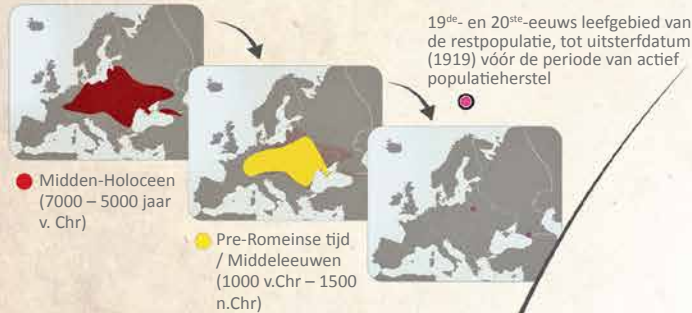
Dit artikel gaat over beeld dat tekst kan ondersteunen en soms zelfs kan vervangen. Voor het maken van inhoudelijk sterke illustraties is een goede samenwerking tussen een illustrator en een deskundige (in dit geval een ecooloog) onontbeerlijk. Want een beeld dat slecht en onbegrijpelijk is, is nog erger dan helemaal geen beeld. Het 'lezen' van de beelden vraagt wel aandacht, maar datzelfde geldt nog meer voor teksten doorspekt met jargon en uitvoerig beschreven relaties en verbanden.

Aan de infographics over de wisent is veel tijd en aandacht besteed. Gewoonlijk is die tijd en aandacht niet in die mate beschikbaar, maar ze geven wel een kijkje in de mogelijkheden. De veelheid aan informatie is in heldere structuren gezet en met tekeningen ondersteund. Zo zijn de infographics wat ze moeten zijn: aantrekkelijk qua beeld en inhoudelijk interessant. Wie interesse heeft om de weg ernaartoe te bestuderen, kan het proefschrift gratis downloaden en de bijbehorende website bekijken. Zie daarvoor de QR-codes op pagina 19.

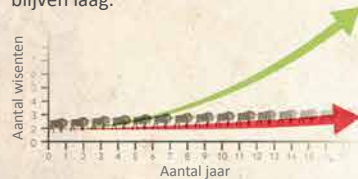
Aukje Gorter en Erwin Al (redactie)

HOE WETEN WE DAT HET OM EEN VLUCHTELINGSOORT GAAT?

- De soort is sterk afgenomen in zijn oorspronkelijke geografische leefgebied.

- Onder suboptimale omstandigheden (rode lijn) herstelt de wisent langzaam; de aantallen dieren blijven laag.

- Het huidige habitat van de wisent (bos) wijkt af van het habitat van zijn naaste verwant, de Amerikaanse bizon.

versus

De wisent leeft in gesloten bos

- Resultaten van de analyse van de evolutionaire geschiedenis, ecologie en biogeografie (verspreidingspatronen), het leefgebied en gebruikte voedselbronnen.
- Door het herintroduceren van populaties in zowel de verwachte optimale als suboptimale habitats kan hun habitat-specifieke fitheid gevolgd worden.

Illustrated and designed by Lisa Sánchez Aguilar

REFUGEE VOOR

Refugee species (letterlijk: vluchteling) te leefgebied, maar teruggedrongen z populatiedichtheid, met risico's voor maken duidelijk dat boshabitats, wa ree

OPTIMAAL

In **OPTIMALE HABITATS** is de conditie van de soort maximaal. De wisent vertoont de meeste overeenkomsten met grazende soorten die leven in open, grasrijke habitats. Deze conclusie is gebaseerd op de evolutionaire ontwikkeling, de gebitssamenstelling, het gedrag van pasgeborenen, de voedselsamenstelling en meest geliefde leefplekken.

OPEN LANDSCHAP

WINTER

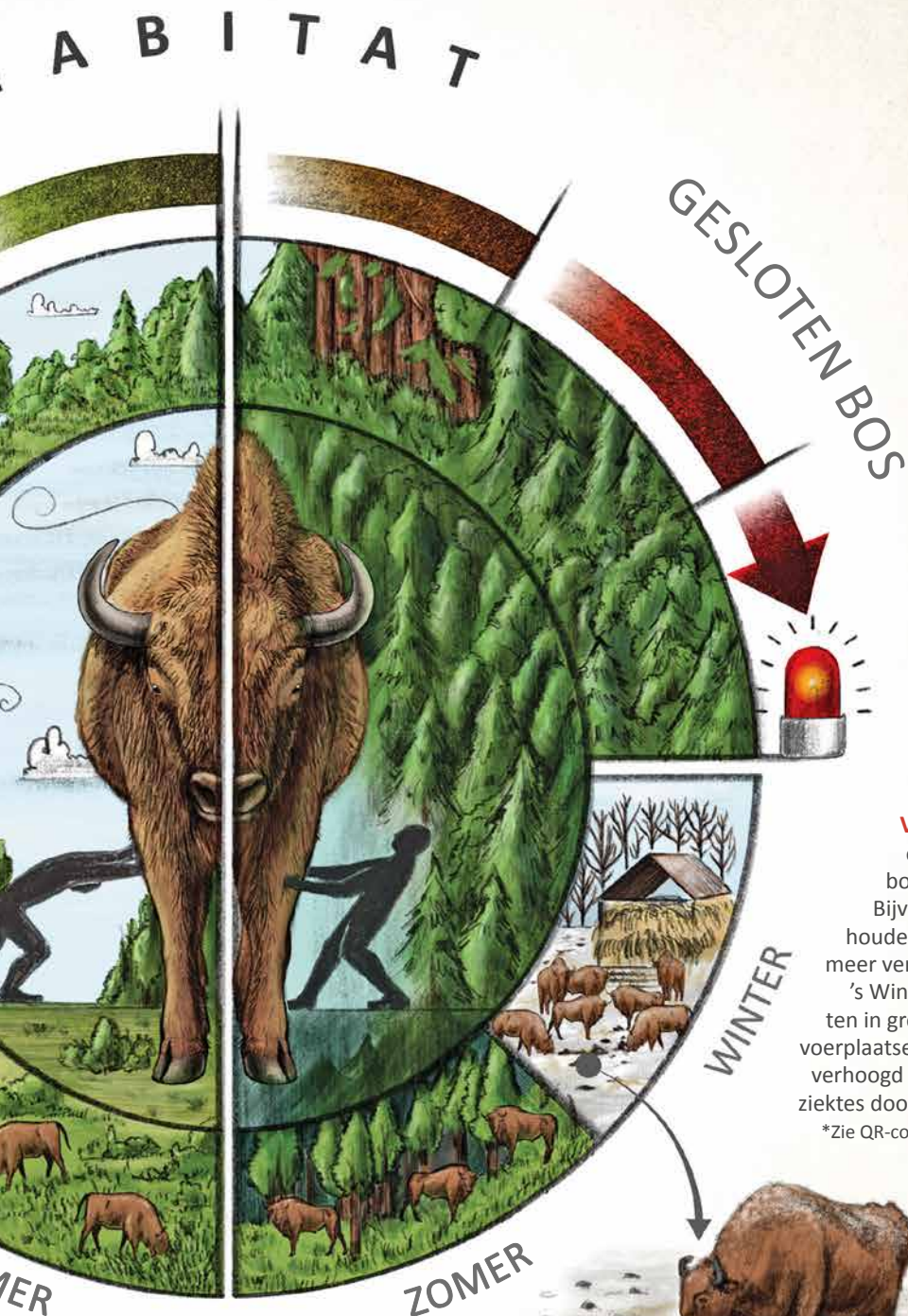
ZOMER

Kortetermijnobservaties n Deze soort is gebaat bij ee kunnen betekenen dat in se de wis

WISSENTEN: VERLEGDE SPECIES

VERLEGDE SPECIES

(soorten) zijn soorten die geen toegang meer hebben tot hun optimale, meest geschikte leefgebieden. Dit heeft mogelijk gevolgen voor de gezondheid en het behoud van de soort. De morfologie en evolutionaire geschiedenis van wisenten waarvan het huidige leefgebied niet jaarrond genoeg voedselaanbod is, ongebruikelijke leefgebieden zijn. Om die reden is de wisent geïdentificeerd als vluchtelingsoort.

SUB-OPTIMAAL

De wisent werd **VERDRONGEN*** van het open landschap naar het bos (suboptimaal habitat). Bijvoeding moest hem daar houden, zodat er geen akkers meer vernield zouden worden. 's Winters hingende de wisenten in grote groepen rond de voerplaatsen waardoor ze een verhoogd **RISICO** liepen op ziektes door mestophoping.

*Zie QR-code voor de tijdslijn

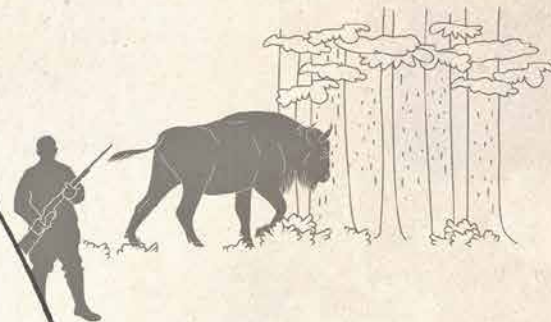

ADVIES

Beheer moet niet de basis zijn voor het beheer van wisenten als bospecialist. Het moet gebaseerd zijn op langdurig en gedegen onderzoek en daarop gebaseerd beheer. Dit zou vooral op open terreinen worden toegepast, bijvoorbeeld in de winter. Beheer moet gericht zijn op het leefgebied als een geheel beschouwen.

WAAROM IS DE WISENT EEN SOORT VAN HET BOS?

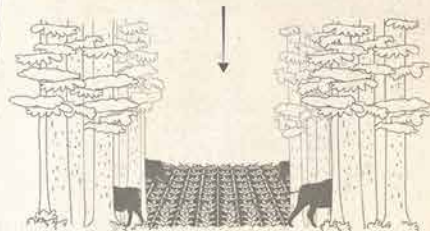
Om menselijke jacht te vermijden week de wisent uit naar het bos.

De wisent heeft van nature een voorkeur voor gebieden met open vegetatie, maar...

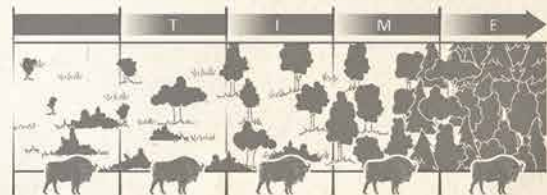
hij was verdreven naar het bos behalve door jacht ook door landbouw en veeteelt.

Het huidige leefgebied is beperkt tot bossen (suboptimale omstandigheden) en dat wordt volgehouden bij het beheer. Geleidelijke veranderingen van de natuurlijke omgeving van soorten worden aanvaard door gebrek aan ervaring of informatie uit het verleden. Dit is ook bekend als het **shifting baseline syndrome**.

VERLEDEN waargenomen als habitat

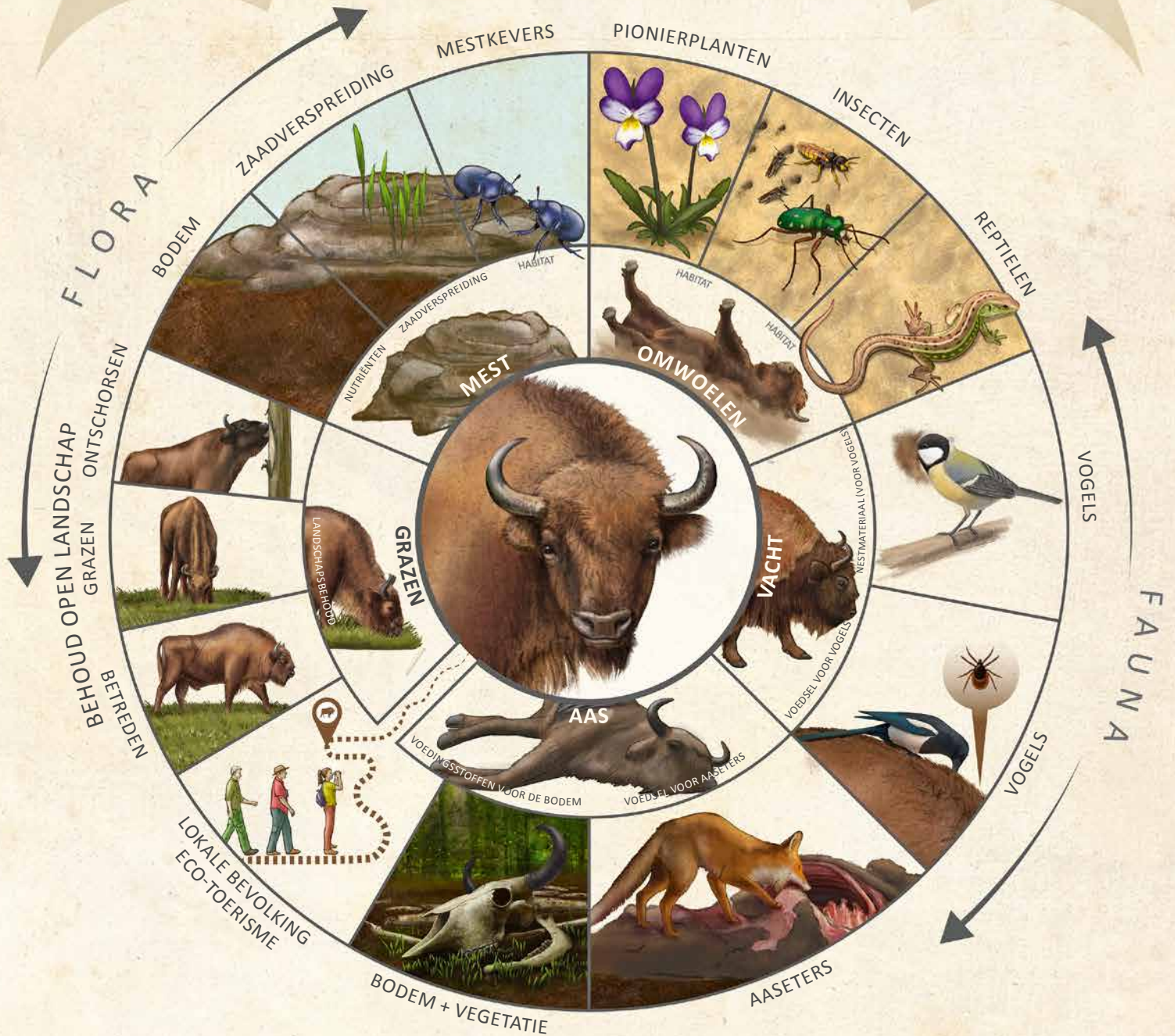
HEDEN waargenomen als habitat

Nederlandse vertaling: Erwin Al

PARAPLUSOORTEN

DE WISENT ALS VOORBEELD

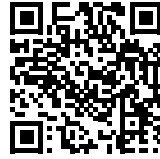

Illustrated and designed by Lisa Sánchez Aguilera
Nederlandse vertaling Erwin Al

De bescherming van **paraplu-soorten** als beheerstrategie resulteert in mogelijke voordelen voor andere planten en dieren in dezelfde leefomgeving. Paraplu-soorten zijn dieren die grote eenheden van min of meer natuurlijke of oorspronkelijke habitats nodig hebben voor een levensvatbare populatie. Als het beschermde gebied groot genoeg is, kan een groot aantal inheemse soorten direct of indirect van hun aanwezigheid profiteren. Diverse soorten hebben baat bij het grazen, het rondwentelen en het mesten door wisenten. In zijn vacht leven weer andere soorten dan op en in kadavers. De wisent biedt habitat, voedingsstoffen, voedsel en zaadverspreiding, en zelfs de lokale bevolking heeft voordeel door eco-toerisme.

Scan de QR-code voor het proefschrift van Lisa Sanchez Aguilar: On the European bison's rewilding hooves: how to visualize it?

Scan de QR-code voor de animatie over de geschiedenis van de wisent.

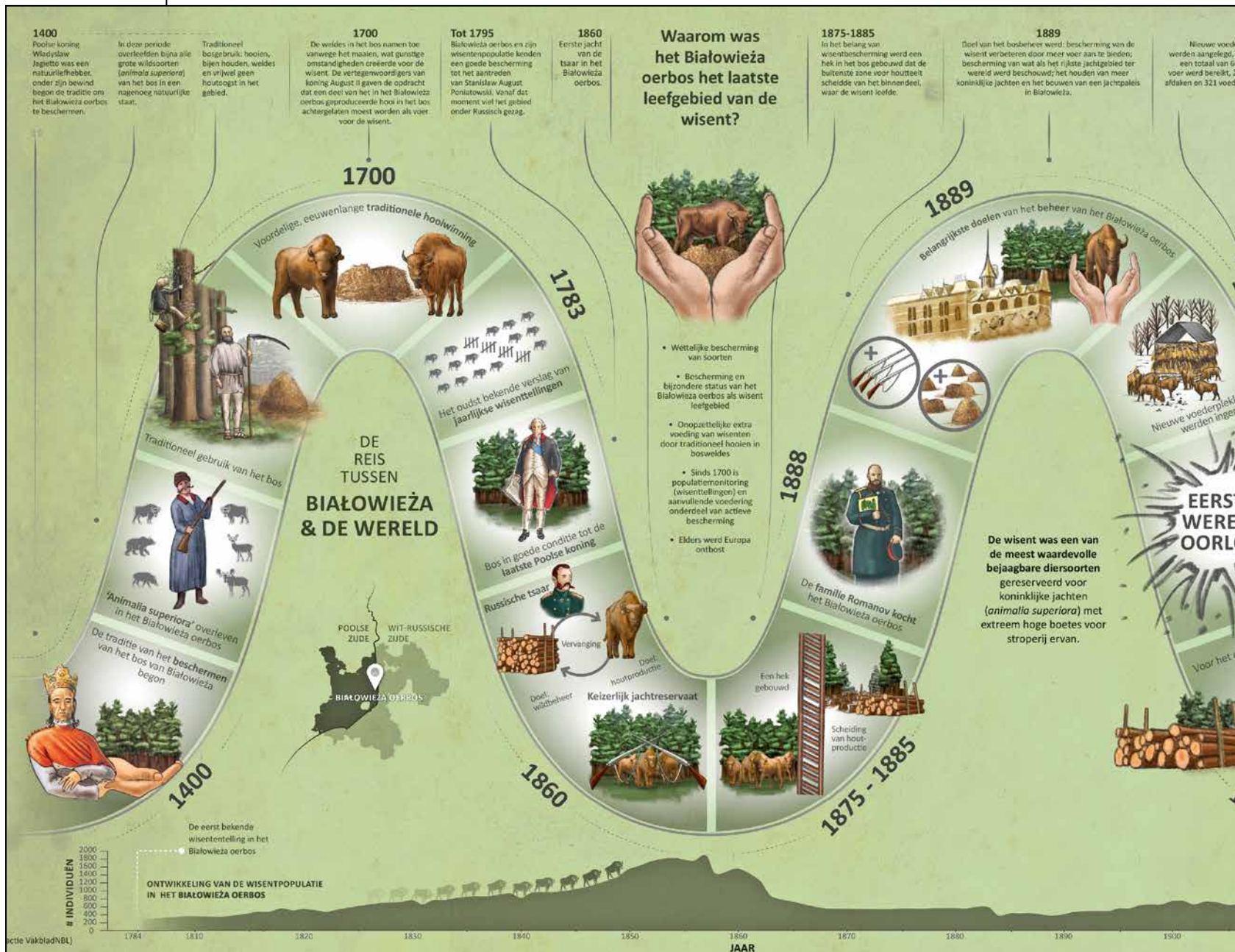
Scan de QR-code voor alle illustraties en animaties. Deze zijn vrij te downloaden en te gebruiken.

Scan de QR-code voor de drie infographics: Vluchtelingsoort, Parussoort en Tijdlijn. Of kijk op: <https://vakbladnbl.nl/infographics-sanchez-aguilar/>

Detail van de infographic van de Tijdlijn of geschiedenis van de wisent.

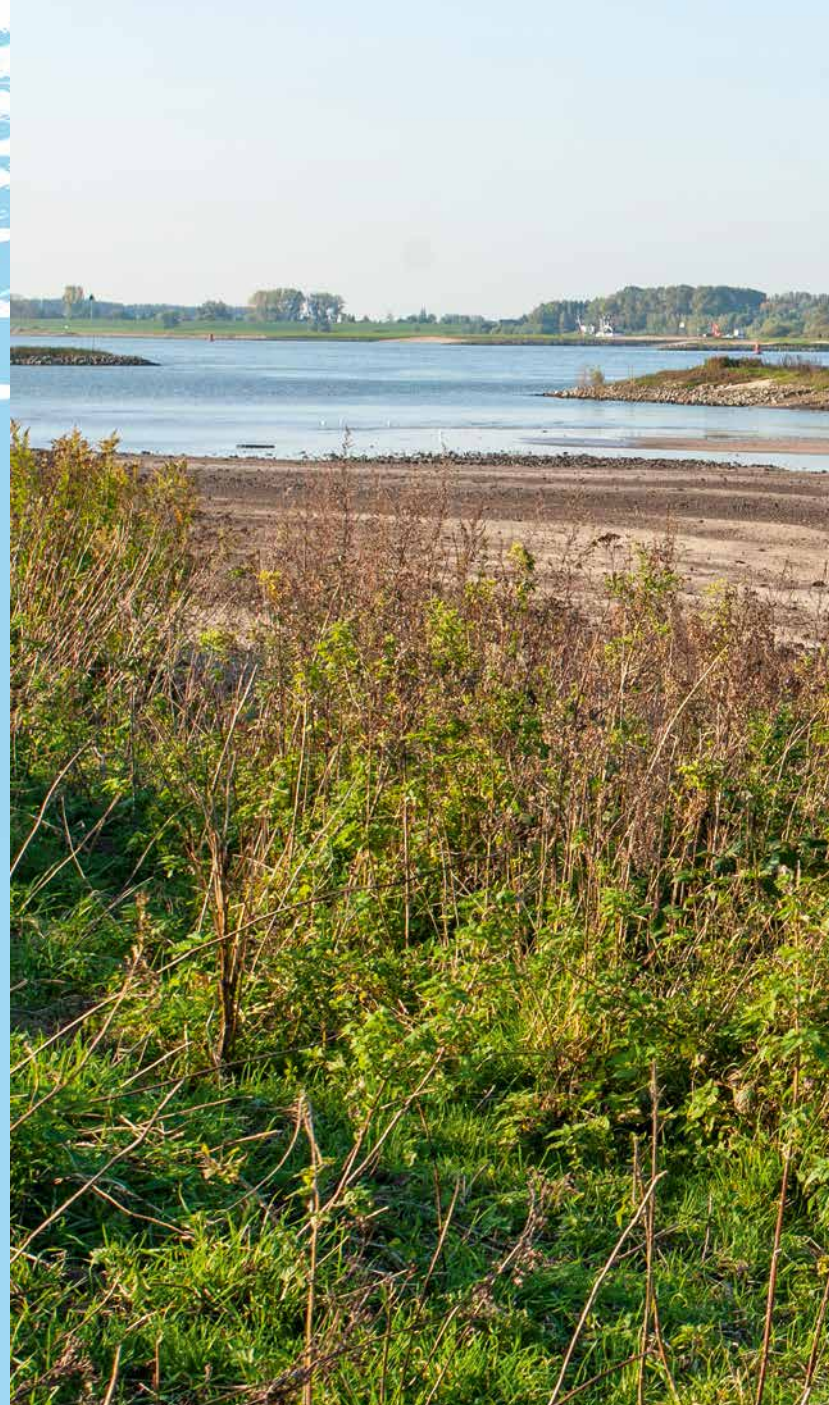
Het Rijk aan zet (om de KRW- doelen te halen)

Behalve de waterschappen, drinkwaterbedrijven, provincies, gemeenten, kennisinstituten, landbouw, industrie en natuurorganisaties heeft ook Rijkswaterstaat een verantwoordelijkheid voor het halen van de doelen van de Kaderrichtlijn Water. Deze dienst zal moeten zorgen voor een goede waterkwaliteit in de rijkswateren in 2027.

tekst Geert van Duinhoven (redactie Vakblad)

foto's Hans van den Bos, Bosbeeld

> Op de website van Rijkswaterstaat staat welke maatregelen er mogelijk zijn om de rijksdoelen te halen. Dit kunnen tastbare maatregelen zijn, maar ook afspraken, staat er te lezen. Opvallend is dat het om veel fysieke maatregelen gaat die de flora en fauna een dienst bewijzen, maar slechts indirect een positieve uitwerking op de waterkwaliteit zullen hebben. Zo staat er een maatregel genoemd om nevengeulen te onderhouden, uit te diepen en aan te leggen, zodat het water blijft stromen. Nevengeulen zijn door hun variatie aan (on)diepten, stromingen, troebel en helder water vruchtbare leefgebieden voor verschillende soorten vissen en planten. En dat is dan weer goed voor de waterkwaliteit.

In het verlengde daarvan legt Rijkswaterstaat langs rivieren en meren natuurvriendelijke oevers aan door stenen en andere verhardingen te verwijderen, zodat er een beter leefgebied voor planten en dieren ontstaat. Er bestaan verschil-

lende soorten natuurvriendelijke oevers. Van een licht glooiende oever vol begroeiing tot een steile wand waarin bijvoorbeeld oeverwaluwen of ijsvogels kunnen broeden. Iets vergelijkbaars doet Rijkswaterstaat in het zoute milieu. Een aantal riviermondingen in zee is afgesloten door dammen. Hierdoor vindt er geen natuurlijke uitwisseling plaats van zoet en zout water, is het stromen van sediment (zand en slib) verstoord en is de invloed van het getij verloren gegaan. Door de aanleg van waterdoorlaten in de dammen ontstaat een brakke delta die dynamisch is vanwege de afwisseling van eb en vloed. Deze leefgebieden zijn zeer divers en trekken veel verschillende planten en dieren aan.

Vergunningen updaten

Naast het doen van fysieke aanpassingen in de watergangen is Rijkswaterstaat ook direct bezig met de waterkwaliteit. Tussen 1950 en 1990

loosden nog veel fabrieken afvalstoffen in de Europese rivieren. Een deel van die verontreiniging is via de Rijn Nederland binnengekomen. Dit slaat als vervuild slib neer op de waterbodems. Rijkswaterstaat saneert de bodems door ze uit te baggeren. Ondertussen zijn er ook nog steeds actuele lozingen van vervuild water op de rivieren. In de stroomgebiedsbeheerplannen staat welke chemische stoffen in meerdere wateren een probleem vormen en ertoe leiden dat KRW-doelen niet gehaald worden. Dit heeft geleid tot een lijst met de 42 meest urgente chemische probleemstoffen. Die lijst bestaat voornamelijk uit bestrijdingsmiddelen (gewasbeschermingsmiddelen, biociden en diergeneesmiddelen), zware metalen en industriechemicaliën. Per stof of stofgroep gaat Rijkswaterstaat een nadere analyse uitvoeren om de omvang van de emissies naar het water per bron te actualiseren en in beeld te brengen wat ze daaraan zouden kunnen doen. En dat moet

KRW: nog maar
47
maanden tot we de
waterkwaliteit op orde
moeten hebben

Nevengeulen, zoals hier in de Gamerense Waard, zijn door hun variatie aan (on)diepten, stromingen, troebel en helder water vruchtbare leefgebieden voor verschillende soorten vissen en planten. En dat is dan weer goed voor de waterkwaliteit.

gaan leiden tot mogelijke aanpassingen in de Stroomgebiedsbeheerplannen 2022-2027 om de KRW-doelen voor chemische stoffen zo veel mogelijk op tijd te halen.

Reëel risico

In de Stroomgebiedsbeheerplannen 2022-2027 is afgesproken om ongeveer 65 generieke (beleids)maatregelen en 1700 gebiedsgerichte maatregelen uit te voeren. De gebiedsgerichte maatregelen worden door de waterbeheerders uitgevoerd, waarvan ongeveer 150 door Rijkswaterstaat en de rest door regionale waterbeheerders. Het ziet er naar uit dat de KRW-doelen (deels) buiten bereik blijven, als nu nog de Stroomgebiedsplannen aangepast moeten worden, en vervolgens nog maatregelen genomen moeten worden in de hoop dat de waterkwaliteit erop vooruitgaat..... Ook minister Harbers van Infrastructuur en Waterstaat

bereidt de Tweede Kamer er in een brief van 19 december 2023 op voor dat de doelen voor de waterkwaliteit misschien niet haalbaar zijn binnen de gestelde termijn: 'In het dashboard is voor de gebiedsgerichte KRW-maatregelen door Rijk, provincies en waterschappen aangegeven dat 30 procent van de maatregelen een risico loopt in 2027 niet te zijn uitgevoerd. Er is dus een reëel risico dat niet alle maatregelen in december 2027 gereed zijn.

Vorbereiden op rechtszaken

Hiervoor zijn diverse redenen opgegeven door de partijen, variërend van onder meer gebrek aan draagvlak, moeizame grondverwerving en langdurige gebiedsprocessen, tot moeizame vergunningverlening vanwege stikstof, of risico's met betrekking tot capaciteit of financiering.'

In 2023 is een Impulsprogramma gestart met

allerlei acties om de uitvoering te versnellen. Onlangs werd een zevende actielijn toegevoegd met drie componenten: het voorkomen van rechtszaken, het voorbereiden op rechtszaken en het omgaan met rechtszaken. Het voorkomen van rechtszaken houdt volgens de minister in dat zo min mogelijk mensen de neiging krijgen om een rechtszaak te beginnen. Met andere woorden: zorg dat de waterkwaliteit op orde is. Maar als dat niet lukt, zullen overheden zich moeten voorbereiden op rechtszaken. En tot slot de derde component: het omgaan met rechtszaken. Dit ligt, zo schrijft de minister, bij de partijen zelf. De verschillende overheden zullen moeten bedenken hoe zij de inmiddels al aangekondigde rechtszaken zullen instappen. Dus, als Rijkswaterstaat niet op tijd de KRW-doelen haalt, kan minister Harbers of zijn opvolgers zich daar alvast op voorbereiden.<

In 22 jaar tijd van verordening naar praktijkadvies

Bosbranden bestrijden en voorkomen

In 2007 publiceerde het Vakblad Natuur Bos Landschap een aantal keren over bosbranden. Ook toen al was er, net als nu in 2024, angst voor meer bosbranden onder andere als gevolg van de klimaatverandering. Branden waren in 2007 ook actueel, omdat juist daarvoor de bosbrandverordening was afgeschaft en de sector zoekende was hoe je zonder vaste regels branden kon proberen te voorkomen of efficiënt te bestrijden. Eind 2023 bracht de Vereniging voor Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE) een praktijkadvies uit over het voorkomen van bosbranden (zie ook deze editie pagina 14).

tekst Geert van Duinhoven (redactie Vakblad)

> Bosbranden zijn van alle tijden, maar de aandacht ervoor verandert met de jaren. Dat blijkt ook uit de laatste jaren Vakblad-geschiedenis. In de voorgangers van het *Vakblad* was aandacht voor de bosbrandverordening uit 1962. Kern van de verordening was dat een boseigenaar met meer dan 5 hectare bos geen takken mocht stapelen of op rillen mocht leggen van meer dan 1,5 meter hoog. Omvatte het bos meer dan 35 hectare naaldbos, dan moest dat bos altijd via een weg bereikbaar zijn voor brandweervoertuigen. Stukken bos mochten niet meer dan 300 meter van een weg verwijderd zijn. Wegen moesten tot 3,60 meter hoogte takvrij en opgesnoeid zijn en van elke belemmering zijn ontdaan. In 2002 besloot het Boschap om de bosbrandverordening in te trekken, omdat deze alleen gold voor bos en niet voor andere natuurterreinen. Bovendien zag

men bosbranden steeds minder als een potentieel gevaar: 'De bestrijding is heel effectief en door een toenemend aandeel loofhout in de kroonlaag en een steeds beter ontwikkelde struiklaag wordt het brandgevaar steeds kleiner.'

Mediterraan karakter

Maar het risico op een bos- of natuurbrand is natuurlijk nooit helemaal weggeweest. En dus vraagt onderzoeker Mart-Jan Schelhaas zich al vijf jaar na het afschaffen van de verordening in een Vakblad-artikel (september 2007) af hoe we ons in Nederland moeten voorbereiden op bosbranden: 'Elke zomer bereiken ons berichten over hevige bosbranden in Zuid-Europa. Vooral de branden in Griekenland in augustus dit jaar kregen veel aandacht van de media. Nu valt het in Nederland over het algemeen wel mee met de risico's op

branden van een dergelijke omvang, maar toch dringt zich de vraag op of dit in de toekomst zal veranderen. Immers, onder invloed van het broeikaseffect krijgt ons klimaat geleidelijk een meer mediterraan karakter, met een grotere kans op warme en droge zomers.' Schelhaas pleit in zijn artikel voor de ontwikkeling van een risico-index naar Canadees voorbeeld: hoe hoger de waarde van de index, hoe groter het risico op branden. Dat geeft zowel de beheerder als de brandweer als de overheid inzicht in de benodigde paraatheid voor eventuele brandbestrijding.

Effectievere brandbestrijding

Schelhaas besluit zijn betoog met de verwachting dat klimaatverandering waarschijnlijk zal leiden tot een verhoogd brandrisico in de toekomst. Of dit ook daadwerkelijk leidt tot meer en grotere

foto Hans van den Bos, bosbeeld

branden is volgens hem niet te zeggen. Dat hangt zijns inziens onder meer af van toekomstige terreinomstandigheden en de effectiviteit van voorkomen, opsporen en bestrijden van branden. Op een deel van deze factoren kan de beheerder invloed uitoefenen, bijvoorbeeld door te sturen in de boomsoortensamenstelling of door brandsingels aan te leggen en te zorgen voor voldoende toegankelijkheid en water. Want in 2007 is volgens hem duidelijk een neergaande trend zichtbaar, vooral in het oppervlak verbrand bos- en natuurterrein. Waarschijnlijk heeft dit te maken met een afname van het areaal heide in de eerste helft van de 20ste eeuw en een afname van het aandeel jonge monocultures naaldbomen. Verder zal ook het meer gemengd worden van het bos invloed hebben. Een laatste factor kan zijn dat het voorkomen en bestrijden van bos-

en natuurbranden in Nederland steeds beter en effectiever is geworden.

Vermeend toegenomen risico

Datzelfde jaar schrijft Vakblad-redacteur Bea Claessens (april 2007) dat ook de brandweer zich zorgen maakt over het 'moderne bosbeheer' waarmee het risico op bosbranden juist zou zijn gestegen. Er ligt steeds meer brandbaar top- en takhout in het bos. Bovendien is de bereikbaarheid verslechterd, omdat wegen en paden worden dichtgegooid en paden slecht worden onderhouden. Verder is er steeds meer publiek in het bos waarmee het risico op brand toeneemt. En tot slot zou het steeds lastiger worden om op korte afstand aan bluswater te komen, omdat waterschappen niet meer willen dat de brandweer grondwater oppompt uit geboorde putten en

20 jaar Vakblad

De redactie laat de twintigste jaargang niet ongemerkt voorbijgaan. Dit jaar grijpen we in elk nummer terug naar een 'oud Vakblad-verhaal' en stellen ons de vraag: Hoe staat het daar eigenlijk mee? U kunt ook zelf suggesties aandragen. Mail naar redactie@vakbladnbl.nl

sprengen. Maar in hetzelfde artikel nuanceert de brandweer het vermeende toegenomen gevaar op bosbranden. Adri van der Waart, inspecteur bij de Onderlinge Bossen Verzekering (OBV), antwoordt op de vraag of het risico is toegenomen het volgende: 'Ja en nee. Ja, vanwege de toegenomen verruiging en dood hout in het bos. Nee, omdat het bos meer structuur krijgt en meer loofhout heeft, stabiel wordt. Als die trend zich doorzet, dan is op termijn sprake van een verminderd risico. Maar zover zijn we nog lang niet, het risico op brand is nu nog steeds groot en zeker niet alleen op de Veluwe.'

Index

Inmiddels staat het onderwerp weer volop in de belangstelling. Eind 2023 presenteerde de Vereniging voor Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE) het praktijkadvies 'Preventie en bestrijding van natuurbranden'. Het advies begint, eigenlijk net als de Vakblad-artikelen in 2007, met de constatering dat het risico op natuurbranden is vergroot vanwege klimaatverandering en verdroging. Het is moeilijk te achterhalen of te beoordelen of het risico daarop echt groter is geworden. Maar voor beheerders die zich zo goed mogelijk willen voorbereiden en de risico's willen verkleinen, geeft het praktijkadvies de nodige handvatten om onbeheersbare branden te voorkomen. Een van de elementen daarin is de door Schelhaas 'gevraagde' index. De Risico Index Natuurbranden (RIN) laat zien wat de kans is dat een natuurbrand zich ontwikkelt tot een onbeheersbare natuurbrand. In deze index is die kans berekend op basis van onder andere reliëf, bodem, hydrologie, vegetatie, kans op uitbreiding, ecologische waarden, aanwezigheid van waardevolle objecten of gevaarlijke stoffen, aanwezigheid van mensen en brandpreventiemaatregelen.<

Op 26 februari organiseert de VBNE een werkschuurbijeenkomst over het praktijkadvies Preventie en bestrijding van natuurbranden. Zie ook: www.veldwerkplaatsen.nl.

Groene persona's

Effectieve leerstijlen voor medewerkers in de bos- en natuursector

In nauwe samenwerking met werkgevers en werknemers heeft Groenpact vier verschillende werknemersprofielen opgesteld. Deze zogenoemde groene persona's geven inzicht in hoe medewerkers hun werk benaderen, wat hun kernwaarden zijn en hoe ze het beste leren en zich ontwikkelen. Inzicht in en toepassing van deze persona's is daarmee van grote waarde voor werkgevers, werknemers en de sector als geheel.

tekst Robert Soesman (Actor, Bureau voor sectoradvies), **beeld** Groenpact

Voordelen voor werkgevers

De vier groene persona's stellen werkgevers in staat om de ontwikkeling van hun werknemers te personaliseren. Door rekening te houden met welke leerstijl het meest bij iemand past, kunnen gerichtere trainingsprogramma's worden aangeboden en leren de medewerkers effectiever. De persona's zijn ook van waarde voor het herkennen en stimuleren van talent. Door de toepassing van de persona's komen de sterke punten van medewerkers beter naar voren en zijn ze beter te benutten. Door het bieden van een gerichtere loopbaanontwikkeling blijft de organisatie aantrekkelijk voor alle medewerkers.

Ook is met de persona's beter te sturen op een effectievere inzet van het personeel, op een beter gestroomlijnde workflow en op voorkoming van verspilling van middelen.

Voordelen voor werknemers

Voor werknemers is het evenzeer van groot belang om inzicht te hebben in welke groene persona het beste bij hun persoonlijkheid, ambities en voorkeuren past. Daarmee kunnen ze gericht hun loopbaanontwikkeling vormgeven en een gericht leertraject uitstippelen. De groene persona's kunnen eveneens helpen bij het helder onder woorden brengen van hun voorkeuren en behoeften, wat leidt tot een duidelijkere communicatie met collega's en leidinggevenden. Wanneer de werkgever inzicht heeft in de groene persona van de werknemer en daarnaar handelt, vergroot dit de kans dat die op de goede plek zit.

Bewuste ontplooiers

De groene persona's kunnen dus zorgen voor een goede afstemming van eigen behoeften met de doelen van de organisatie.

De vier persona's op een rijtje

Ambitieuze carrièremakers

Ambitieuze carrièremakers genieten van hun vrijheid, in hun werk maar ook daarbuiten. Ze gaan er graag op uit en hebben een volle agenda. Ze zijn ondernemend en willen inhoudelijk blijven groeien en carrière maken. Ze zien eindeloze mogelijkheden om zichzelf te blijven ontwikkelen. Hun boekenkast is rijk gevuld, maar ze leren ook graag in gesprekken met anderen, bijvoorbeeld tijdens netwerkbijeenkomsten, interviews, studies of werkreizen. Dit zijn dan ook goed passende leervormen.

Sleutelwoorden: vrijheid, afwisseling, inhoudelijke ontwikkeling, autonomie, status, flexibiliteit en creativiteit.

Doelgerichte aanpakker

Doelgerichte aanpakkers volgen graag ontwikkelingen binnen het groene domein. Ze lezen

bijvoorbeeld sectornieuws en/of gaan hierover in gesprek met hun omgeving. Groeien vinden ze belangrijk, in hun functie en in het bedrijf. Ze hebben een voorkeur voor leidinggevende functies of een rol als ondernemer. Ook vinden doelgerichte aanpakkers het prettig om een duidelijk, concreet leerdoel voor ogen te hebben en daar stap voor stap naar toe te werken.

Sleutelwoorden: uitdaging, beloning, resultaat, doorgroeimogelijkheden, duidelijkheid en snelheid. Leervormen: (langere) opleidings- of coachingstrajecten en/of direct toepasbare (dag-)opleidingen.

Nuchtere doener

Nuchtere doeners houden van structuur en regelmaat in hun werk. Daarnaast vinden zij een gezellige werksfeer belangrijk en helpen ze collega's graag. Een vast contract met vaste werktijden en een vast inkomen geven rust. Wat betreft leren? Nuchtere doeners hoeven niet zo nodig carrière

Doelgerichte aanpakkers

te maken, maar vinden het wel prettig als ze de ruimte krijgen om te blijven ontdekken waar ze goed in zijn en wat er bij hen past. Het helpt als ze tijdens hun werk tijd krijgen voor bijvoorbeeld een (korte) cursus. Sleutelwoorden: zekerheid, vrijheid, collegialiteit, waardering, begeleiding en duidelijkheid.

Leervormen: korte snelle cursussen en leren in de praktijk.

Bewuste ontplooiër

Bewuste ontplooiers willen in hun werk bijdragen aan een mooiere en duurzamere wereld. Ze voelen zich betrokken bij de samenleving en hun directe omgeving, en kiezen daarom bewust voor werken in het groene domein. Bewuste ontplooiers ontwikkelen zichzelf graag op inhoudelijk, maar ook op persoonlijk vlak. Zij vinden een werkgever die hen daarin stimuleert prettig. Persoonlijke ontwikkeling staat voor bewuste ontplooiers boven carrière maken. Sleutelwoorden: persoonlijke ontwikkeling, inkomenszekerheid, een inspirerende leider, collegialiteit en balans tussen werk en privé. Leervormen: interne denktanks, masterclasses, online trainingen en cursussen.

Welk type groene persona ben jij?

Wil je uitzoeken welke groene persona jij zelf bent? Op www.groenpact.nl > tools > Leven Lang Ontwikkelen – Persona's kun je een test doen om dit te achterhalen. Ook vind je hier meer informatie over de groene persona's.

Meer informatie

De VBNE heeft vorig jaar een workshop georganiseerd over groene persona's voor werkgevers, communicatiemedewerkers, HR-mensen, opleidingsfunctionarissen, leidinggevenden en vrijwilligerscoördinatoren. De workshop is terug te kijken en de informatie terug te vinden op www.vbne.nl > producten > scholing en vergoeding > groene persona's. In een podcast van Groenpact in samenwerking met Colland Arbeidsmarkt en Katapult interviewt Elsemieke Ruifrok (Federatie Particulier Grondbezit) Laura Roebroek en Marije de Jonge (Groenpact) over wat groene persona's zijn en wat je ermee kunt. De podcast *Binden en boeien van werknemers in de sector bos en natuur* is te beluisteren op Spotify en te bekijken op YouTube.<

Denk aan de Colland Arbeidsmarkt cursusgroepenregeling!

Het belang van voortdurende ontwikkeling voor individuele groei en versterking van de bos- en natuursector als geheel wordt door Colland Arbeidsmarkt ondersteunt. Dit krijgt handen en voeten met de Colland Arbeidsmarkt cursusgroepenregeling, waarmee werkgevers en werknemers financiële ondersteuning kunnen krijgen voor deelname aan cursussen, trainingen en opleidingen. De subsidie dekt vaak meer dan 50 procent van de totale kosten, waardoor het voor zowel werkgevers als werknemers financieel aantrekkelijk en haalbaar is om deel te nemen aan relevante cursussen en trainingen.

Meer informatie en voorwaarden zie: collandarbeidsmarkt.nl

Wat is en doet het Groenpact?

De samenleving staat voor grote opgaven rond klimaat, natuur en water. Die opgaven vereisen transitie in landelijke en stedelijke gebieden en in de natuur. Groenpact werkt aan innovatieve oplossingen en legt verbindingen tussen onderwijs, bedrijfsleven en overheid, en bundelt de krachten. Meer dan tachtig partijen zijn bij het Groenpact aangesloten.

Uniek is de deelname van de gehele groene onderwijskolom: van vmbo, mbo, hbo tot universiteit. De onderwijsinstellingen zijn stevig verbonden met elkaar én met de beroepspraktijk. Groen ondernemerschap neemt hierbij een belangrijke plaats in. Praktijkgericht onderzoek heeft een grote rol bij leren, werken en innoveren.

Meer informatie: www.groenpact.nl

Podcast via Spotify:

Video met interview op YouTube:

Medio september 2023 organiseerde de Commissie Bosgeschiedenis traditioneel haar najaarsbijeenkomst. Ditmaal streek het gezelschap neer op Vriezies Erfgoed in Wapenveld. De aanleiding van de bijeenkomst was het boek over de (bos)historie van landgoed De Dellen bij Heerde. Helaas kon auteur Lodewijk Rondeboom niet aanwezig zijn. Daarom is besloten het thema te verbreden naar de geschiedenis van jonge heideontginningsbossen. Aan de hand van presentaties van Paul Thissen, beleidsadviseur erfgoed bij de provincie Gelderland, en Ciska van der Genugten, specialist natuur en cultuurhistorie bij de Stichting Geldersch Landschap & Kasteelen, werden de bijna vijftientig belangstellenden meegenomen in het verhaal en de waarde van de Veluwe heidebebossingen. Aansluitend was er onder leiding van Van der Genugten en commissielid Erik van den Berg een rondleiding over het nabijgelegen landgoed Petrea.

tekst Erik van den Berg

> Tot ver in de negentiende eeuw bestond de Veluwe stuwwal nog grotendeels uit uitgestrekte heidevelden. Zij waren van levensbelang voor de boerengemeenschappen. De heide werd gebruikt als weidegrond voor de schapen en voor het steken van plaggen. Deze plaggen vermengd met schapenmest diende als broodnodige bemesting van de bouwlanden. In zijn lezing schetste Paul Thissen hoe het kon dat de heide nog zo lang in stand gehouden werd, ondanks de dringende oproep van de regering de gronden te ontginnen. De bodem bleek veelal te slecht als bouwland en verwoede pogingen, waaronder de ontginning op De Dellen, mislukten dan ook. Het antwoord werd gevonden in het bebossen van de armste stukken waarbij de beste resultaten met grove den werden bereikt. Een van de grote stuwende krachten was de meteoroloog Buys Ballot met onder meer geslaagde bebossingen op de landgoederen De Dellen, Petrea, Welna en Tongeren. Aan de hand van historisch kaartmateriaal bracht Thissen mooi in beeld hoe de grootste bebossingen pas begin twintigste eeuw een vlucht namen, nadat veel van de marken waren verdeeld en grote stukken heide in particuliere handen waren gekomen.

foto's Jim van Laar

Jonge heideontginningsbossen op de Noordoost-Veluwe

Sfeerverslag van de najaarsbijeenkomst van de Commissie Bosgeschiedenis

Onder de deskundige leiding van de Nederlandse Heidemaatschappij werd bosbouwkundige kennis uit Duitsland toegepast en veranderden de open, paarse heidevelden langzaamaan in dichte, groene vlekken vol strakke bosvakken en geometrische bospaden.

Thissen brak een lans voor de waarde van de jonge heideontginningsbossen, omdat daarin verschillende tijdslagen zijn te vinden. De oudste heideontginningen zijn veelal volgens eigen inzicht bebost, terwijl voor de uitbreidingen vanaf de twintigste eeuw een meer uniforme aanpak werd gehanteerd, gericht op een zo efficiënt mogelijk bosbeheer. Tegenwoordig zijn veel van de heideontginningen Natura 2000-gebied en voert de ecologie de boventoon. Maar is het niet jammer om alles vanuit ecologisch perspectief te beheren? Met deze vraag gaf hij de belangstellenden stof tot nadenken mee.

Cultuurhistorie bij Geldersch Landschap

En daarmee was ook meteen een verbinding gelegd met de tweede lezing. Ciska van der Genugten gaf een kijkje in de keuken bij de Stichting Geldersch Landschap & Kasteelen (GLK). Hoe krijgen cultuurhistorische waarden een plek in het beheer, hoe zorg je voor een goede afstemming met ecologische doelstellingen? En misschien nog prangender: hoe krijg je eigenlijk al die cul-

tuurhistorie goed in beeld? Het zijn vragen waar Van der Genugten voortdurend mee te maken heeft als specialist natuur en cultuurhistorie. Het is ook niet eenvoudig om verschillende belangen tegen elkaar af te wegen, want is de aanwezigheid van bijvoorbeeld het zeldzame IJslands mos meer of minder waard dan een grafheuvel? Om toch enige vergelijking te kunnen maken, werkt GLK met zogenaamde kerncollecties. Verspreid over de terreinen zijn tal van collecties aanwezig, zoals abiotiek, flora en fauna, bouwwerken en cultuurhistorie. Al deze 'objecten' worden geïnventariseerd en gewaardeerd om zo tot een waardevolle kern te komen: de kerncollectie. Deze kan dan per thema richting geven aan het terreinbeheer.

Het in beeld brengen van de gedetailleerde historie van een terrein en de bijbehorende sporen in het landschap vraagt specifieke kennis. Van der Genugten gaf aan dat de inventarisaties daarom worden uitbesteed aan gespecialiseerde bureaus, waarbij voor elk terrein tevens volgens een vaste systematiek een landschapsbiografie wordt opgesteld. Hiermee wordt het verhaal van het terrein duidelijk en kunnen de cultuurhistorische relicten in de juiste context worden geplaatst. Dat deze aanpak succesvol is, blijkt wanneer Van der Genugten voorbeelden van inventarisaties laat zien. Waar van een terrein bijvoorbeeld eerst al-

leen kennis was over enkele grafheuvels of lanen, blijken er in werkelijkheid vele tientallen sporen uit verscheidene tijdslagen aanwezig te zijn.

De rondwandeling over landgoed Petrea

Een van de terreinen waar Van der Genugten recent een inventarisatie en landschapsbiografie over heeft laten opstellen is landgoed Petrea, ten westen van Wapenveld. Na afloop van de lezingen stapte de groep in de auto voor een rondwandeling over het landgoed. Na de eerste stop bij één van de heidevelden, waar commissielid Erik van den Berg vertelde over de grindrijke ondergrond en de karrensporen in het gebied, liepen we via de lange beukenlaan richting de hoeve Petrea. De laan vormde de hoofdonsluiting ten tijde van de aanleg door Buys Ballot en al snel ontpopte de discussie of de laan oorspronkelijk ook uit beuken heeft bestaan. Er waren tal van kwijnende (ook jonge!) exemplaren en vanuit economisch oogpunt zou een aanleg met eiken veel rendabeler zijn geweest. Nadat op een volgende punt

duidelijk werd dat de karakteristieke negentiende-eeuwse ontginningskern met hoeve, bouwland en parkbos nog geheel aanwezig is, volgde een bezoek aan misschien wel het meest bijzondere aspect van het landgoed. Verscholen in het bos liggen nog de contouren van de voormalige steenovens, inclusief baksteenresten en gruis. Van der Genugten en Van den Berg vertelden dat het landgoed oorspronkelijk door Lambertus Frederik Ballot (de oom van Buys Ballot) was gesticht met de intentie om er een steenfabriek op te richten vanwege de aanwezigheid van leem in de bodem. De naam Petrea (petra is Grieks voor steen) verwijst hier ook naar.

Op een kruispunt van lanen gaat de beukenlaan over in een laan van Amerikaanse eiken. Aan de hand van historisch kaartmateriaal liet Van den Berg zien dat dit geen toeval was. Hier stopte de ontginning van Buys Ballot. De Amerikaanse eiken markeerden het beginpunt van een latere particuliere bosuitbreiding onder leiding van de Nederlandsche Heidemaatschappij. Hier ligt meteen een uitdaging voor het beheer: moeten de Amerikaanse eiken worden verwijderd in het kader van exotenbestrijding (ecologie) of wordt er gekozen voor behoud als duidelijk onderscheid in verschillende tijdperiodes (cultuurhistorie)? Naast lanen werden in deze periode ook vele nieuwe bospaden aangelegd, die werden voorzien van brandsingels. Op verscheidene plekken zijn nog relictten van deze brandvertragende toepassingen te vinden, zowel in de vorm van een berkensingel als een brede, onbegroeide strook langs de bosvakken. Nadat Van der Genugten nog een korte toelichting gaf op enkele ecologische maatregelen die GLK in het gebied heeft genomen, keerde het gezelschap terug naar Vriezies Erfgoed.

Mooi om te zien dat er enkele nieuwe (jonge) gezichten waren die de middag als zeer leerzaam hebben ervaren en de boodschap van Thissen en Van der Genugten onderschreven: als je de context kent, is het verrassend om te zien hoeveel sporen nog aanwezig zijn. <

Kiezen of delen

Bosbeheerders voelen zich onder druk staan. Door de samenleving die minder kap en meer natuur wil. Door beleid dat hard is op het vlak van biodiversiteit en boterzacht over duurzame houtproductie. En door ecologen die hiermee het momentum hebben, bosbeheer vaak typeren als houtproductie, en het debat over bos lijken te domineren.

Maar bosbeheerders zorgen toch voor gevarieerde bossen en hebben natuur helder in de doelstellingen staan? En zorgen daarnaast ook nog voor duurzame houtproductie, van groot belang in deze tijd?

Het is vele malen makkelijker te werken als een single-issue partij, zoals ecologen doen. Bosbeheerders zijn pragmatisch, opgeleid met twee cruciale beginselen; lange termijn en balans vinden tussen meerdere belangen. Dat is een fundamenteel ander vertrekpunt en maakt de positie in het debat, geregeerd door one-liners, ontegenzeggelijk moeizamer. Nuance is een niet-gehoord geluid in het debat.

Tegelijk moeten bosbeheerders ook in de spiegel kijken. Men staat doorgaans te watertanden bij een prachtige kaarsrechte en takvrije douglas, ondertussen een oude knoestige beuk passerend. Men zorgt inderdaad voor steeds meer ruimte voor natuur in bossen, maar ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat deze ruimte ook gevoeld wordt als een beperking in productie.

Willen we nader tot elkaar komen en niet blijven hangen in een onproductief debat, dan moet van beide kanten beweging komen. Bosbeheerders zullen, meer dan in het verleden, natuurwaarde nadrukkelijker moeten omarmen. Ook omdat een goed functionerend bosecosysteem randvoorwaardelijk is voor welke doelstelling dan ook. Ecologen zullen meer moeten inzien dat actief beheer in de meeste gevallen ook randvoorwaardelijk is voor behoud en ontwikkeling van natuurwaarde. En dat beheerde bossen een belangrijke rol vervullen ten aanzien van biodiversiteit. Naast het maatschappelijke belang van duurzame houtproductie.

Diverse onderzoeken tonen aan dat een innige combinatie van beheervormen op landschapsschaal juist de meeste potentie biedt voor behoud en ontwikkeling van biodiversiteit. De som is meer dan de afzonderlijke delen.

Sander Wijdeven

Mijn grauwe ganzen

Berend Voslamber, Uitgeverij Noordboek, ISBN 9789464710816, 304 pag., € 27,90

De kanoet

Rob Buiten, Uitgeverij Noordboek, ISBN 9789464710823, 168 pag., € 24,90

De grauwe gans is in Nederland en de rest van Noordwest-Europa een uitermate succesvolle soort. Dat is niet altijd zo geweest. In de jaren zestig was hij in Nederland nog een zeldzame wintergast. Rond 1970 deden zich de eerste broedgevallen in de Oostvaardersplassen voor. Daarna namen de aantallen gestaag toe en inmiddels is de grauwe gans hier het hele jaar massaal aanwezig.

Wie wil weten hoe dat zo gekomen is, kan bij Berend Voslamber terecht. Na veertig jaar veldonderzoek en de nodige wetenschappelijke publicaties heeft hij in *Mijn grauwe ganzen* nu zijn kennis en ervaringen voor een breder publiek gebundeld. Het is de weerslag van een levenswerk en een ode aan een vogel die tot zijn spijt in diskrediet is geraakt.

In zijn boek volgt hij de levenscyclus van de grauwe gans van ei tot volwassen dier. Waar de nestplekken zijn, het aantal eieren, hoeveel er uitkomen, wat er met de kuikens gebeurt, wanneer de jonge vogels hun vleugels uitslaan, hoe de rui in zijn werk gaat, wat de trek bepaalt, wanneer een volwassen dier gaat broeden: het is een greep uit de zaken die uitgebreid en gestaafd met data en grafieken aan bod komen.

Dankzij de unieke code op de ringen is ook het wel en wee van individuele ganzen te volgen. Staaltjes hiervan zijn als intermezzo's opgenomen, met soms soap-achtige titels als

'JSU & JRT, van jongs af aan samen' en 'K71 & K22, een latrelatie'. Vogelonderzoekers smullen misschien van deze uiterst gedetailleerde beschrijvingen en al die foto's van toch wel erg op elkaar lijkende dieren. Voor mij was het te veel van het goede.

Een van de sleutels tot het succes van de grauwe gans ligt in het boerenland. Door de intensieve bemesting is in elk seizoen gras met een hoog eiwitgehalte beschikbaar. Uitstekend voer voor de ganzenvrouwtjes die zo in topconditie aan het slopende broeden kunnen beginnen. Ideaal voor de groei en overleving van hun kuikens. En waarom zou je nog naar het zuiden trekken als de winters hier steeds zachter worden en er altijd genoeg te eten is? Toch zijn er nog vogels die in meer natuurlijke gebieden aan de kost komen. 'Gelukkig wel', meent Voslamber, 'anders zou binnen de populatie de kennis over ander voedsel dan gras helemaal verdwijnen'. Het lijkt erop dat mensen die kennis al kwijt zijn. Dertig jaar geleden werd de grauwe gans nog gezien als een welkome gast die het dichtgroeien van moerasgebieden tegenging. Nu klagen zelfs natuurbeschermers over schade aan de vegetatie. Alleen in het slothoofdstuk lucht Voslamber zijn hart over de 'landbouwschadeproblematiek'. Hij durft de stelling wel aan dat alle maatregelen tegen de grauwe gans juist averechts hebben gewerkt.

Het vogelboek *De kanoet* onderscheidt zich vanaf het omslag door de kwaliteit van de foto's. Niet dat er in het ganzenboek geen fraaie foto's staan, maar die van de kanoet, gemaakt door Jan van de Kam, zijn een klasse apart. Foto's die je raken en onmiddellijk voor dit steltloperje innemen. De tekst is van wetenschapsjournalist Rob Buiten en laat zich lezen als een reeks samenhangende columns.

Pakkende opening van elk hoofdstuk, mooie afronding aan het eind. Ook in dit boek komen alle aspecten van het vogelleven voorbij, in het bijzonder van de ondersoort die in Siberië broedt, voor de kust van Mauretanië overwintert en op de heen- en terugweg in de Waddenzee bivakkeert. Geen tabellen of grafieken. Wel, via QR-codes, beelden van een indrukwekkende kanoetenzwerm en gezenderde vogels die, op zoek naar schelpdieren, met het tij meebewegen.

Voor de inhoud is Buiten te rade gegaan bij tientallen onderzoekers. De meesten deden hun werk 'onder de vleugels' van Theunis Piersma, die je wel de aartsvader van het kanoetenonderzoek kunt noemen. Behalve in de natuur; worden de vogels in het laboratorium gevolgd. Eenmaal gevangen, lenen ze zich gedwee voor metingen en experimenten. Menig onderzoeker benadrukt dat dit niet fijn is om te doen, maar in het belang van de wetenschap en uiteindelijk van de kanoet: meer kennis over zijn levenswijze draagt bij aan de bescherming van de soort.

Maar toch, een broedmachine gebruiken in een tent in Siberië? Dat bleek inderdaad geen goed idee. En kanoeten een wadplaat en toendra op beeldscherm voorhouden? Buiten heeft vast correct opgetekend wat hem is verteld, maar je zou willen dat hij vaker had doorgevraagd en zich iets kritischer had opgesteld.

Ondanks alle data is het lastig te zeggen hoe het nu met de kanoet gaat. Hier zou een overzicht van de aantallen op basis van de uitgevoerde tellingen op zijn plaats zijn geweest. Duidelijk is wel dat klimaatverandering voor kanoeten slecht kan uitpakken. Ze broeden op de steeds vroeger in het jaar ontdooiende toendra en dreigen de insectenpiek mis te lopen waar hun kuikens van afhankelijk zijn. Daar komt bij dat het voedselaanbod in hun overwinteringsgebied op de Banc d'Arguin is verslechterd. Eerder naar het noorden vertrekken is er niet bij. Ook niet omdat hun biologische klok behoorlijk nauwkeurig is afgesteld en als het ware niet meer goed bij de tijd is. Lichtpuntje is wel dat de kanoeten in Siberië op hogere heuvels zijn gaan broeden, waar de dooi pas later inzet.

In het voorwoord schrijft Theunis Piersma dat 'steltlopermen' tot de vriendelijkste in de arena van het vogelonderzoek behoren. Samen met de 'grauwe-ganzenmensen' dan, die volgens Berend Voslamber onderling ook heel sociaal zijn.

Of zouden mensen binnen je eigen kring sowieso het aardigst zijn?

Chantal van Dam

Aard van het beestje – de beekprik, de wiewaal en 98 andere landgenoten

Caspar Janssen, Atlas Contact, ISBN 9789045049403, 336 pag., € 29,99

Je zou het bijna vergeten. Naast de alom geprezen *Canon van de Nederlandse natuur* verscheen in ongeveer dezelfde periode nog een boek over iconische soorten in de Nederlandse natuur. Dit boek, *Aard van het beestje* van natuurjournalist en -schrijver Caspar Janssen, raakte wellicht door de grote aandacht voor de *Canon* op de achtergrond. De spanning voor de *Canon* werd slim opgevoerd: welke soorten zouden er nu wel en welke niet in komen?

Die spanningsboog kon *Aard van het beestje* niet bieden. Het boek is een bundeling van de reportages die Caspar Janssen vanaf het voorjaar van 2021 tot in de nazomer van 2023 voor *de Volkskrant* schreef. Tien seizoenen lang wekelijks een beestje. Als abonnee keek ik ernaar uit, en toch heb ik er veel gemist. Voor je het weet ligt de krant bij het oud papier. Alleen al om die reden is het fijn om het boek nu in alle rust te kunnen lezen en herlezen.

Terwijl voor de *Canon* vijftig soorten planten, dieren, mossen, paddenstoelen werden geselecteerd, behandelt *Aard van het beestje* er honderd, uitsluitend diersoorten. Weliswaar ging aan Janssens keuze een minder zware afweging vooraf, maar de soorten

heeft hij wel degelijk met zorg gekozen. De honderd dieren moesten een afspiegeling vormen van de diergroepen en hun biotopen in Nederland. Hij wilde de aard van de beestjes vangen in de gebieden waar ze geaard zijn. En zo kreeg de titel van de bundel zijn dubbele betekenis.

Voor de dierportretten doorkruiste Janssen het hele land. Ter plekke had hij een afspraak met een deskundige. Samen gingen ze in het veld op zoek naar die éne soort, die ze natuurlijk lang niet altijd vonden. Bos, heide, duin, veen, weide, akker, beek, rivier, wad en zee werden bezocht. Zelfs park, tuin, begraafplaats, spoorwegaeduct en zijn eigen balkon mochten niet ontbreken. Dit alles om zoveel mogelijk soortgroepen voor het voetlicht te kunnen brengen: zoogdieren, vogels, vissen, amfibieën, reptielen, insecten, mijten, weekdieren en kreeftachtigen.

Vanzelfsprekend probeert Janssen met zijn korte reportages geen harde conclusies te trekken over de staat van het landschap en de natuur. Daar zijn wetenschappelijke rapportages voor. Maar zijn stukken zeggen wel degelijk wat. Al zou je door de lichtvoetige schrijfstijl en de aansprekende tekeningen van Margot Holtman soms bijna vergeten dat Janssen een serieus verhaal wil overbrengen. De ene reportage stemt droevig, de andere hoopvol. Wellicht ontdekt menig bos- en natuurbeheerder of ecoloog weinig nieuws in de caleidoscoop aan portretten. En toch? De variatie aan diersoorten en de diversiteit aan leefgebieden is zo groot dat er vast kleine verrassingen tussen zitten. En anders is het gewoonweg een heerlijk boek waarin Janssen je meeneemt naar plekken waar je nog niet bent geweest en je door zijn ogen laat kijken. Wie slaakt er geen kreten van enthousiasme als je boven de heide ineens een geel-zwart schouwspel ziet van een foeragerend paartje wiewaalen met hun jongen.

Ria Dubbeldam

26 februari

Werkschuurbijeenkomst Natuurbranden
vbne.nl

vanaf 29 februari

Film Vogels Kun Je Niet Melken – De Boer, Het Land en De Zonen
landelijk in filmtheaters
www.vogelskunjenietmelken.nl

1 maart

Wet Natuurbescherming 1 herhaling
www.cursuscentrumgroen.nl

2 maart

Landelijke dag De Vlinderstichting
www.vlinderstichting.nl

4 t/m 7 maart

Motorzagen Zwarte Velling
www.cursuscentrumgroen.nl

5 maart

Webinar Impact Omgevingswet op natuur
19.00-21.00 uur
soorten.nl/nieuws

13 en 27 maart

Tweedaagse basistraining Werken met vrijwilligers
vbne.nl

13 maart

De ene braam is de andere niet
Floron-Skip je Winterdip-Quiz met Rienk-Jan Bijlsma (WUR)
19.30-21.00 uur, online via Zoom
www.floron.nl

15 maart

BoerenNatuurdag 2024
www.boerenatuur.nl

18 maart

VCA Groen
www.cursuscentrumgroen.nl

18 april

BOSLES voor geïnteresseerde leken
www.klingenbomen.nl

20 maart

20 jaar onderwijs boomspecialisten bij Yuverta mbo Velp
www.vhg.org

20 maart

Nationale Boomfeestdag
www.boomfeestdag.nl

22 maart

Cursus Welke naaldboom is dat?
In een dag leren over de belangrijkste geslachten en soorten naaldbomen en coniferen in Nederland. Veldbezoek Pinetum De Dennenhorst.
conifers.nl

28 maart, 11 en 25 april en 16 mei

Cursus Bodembioologie bij Bosbeheer
www.bodemennatuur.nl

Fred Kistenkas

EVALUATIE

Vakinhoudelijke ambtenaren zouden inmiddels in dit land onder aan de pikorde staan, want procesmanagement zou veel belangrijker zijn geworden: 'Management gaat boven inhoud', schrijft Inge Mutsaers in dagblad *Trouw*.¹ Onder de veelzeggende kop *Kennis van zaken? Nee, dank je* lezen we verder dat peperdure doch tijdelijke consultants het inhoudelijke werk overnemen (*outsourcing*) met als gevolg dat de overheid zelf te weinig kennis meer in huis heeft. Gevolg: uitgeholde 'geïnfantiliseerde' overheden. Haar eindconclusie is: 'De beroepsmanager die de leegte verhult met managementspeak en zich verpakt in mooie pakken, mag best wat minder waardering genieten'.

Geldt deze ellendige waarneming ook voor ons groene domein? Nou, hij klopt in elk geval wel aardig voor de Omgevingswet. Ik heb nog nooit een wetgevingsjurist of rechtswetenschapper gesproken die niet op zijn minst enige inhoudelijke bedenkingen had bij deze wet, maar alle proces-managers daarentegen waren lyrisch. Zij werden natuurlijk ook niet gehinderd door enige inhoudelijk-juridische kennis. De eerste groep moest van de tweede groep ook zijn mond houden. Ten departemente zou zelfs geïntimideerd zijn. Buiten de overheid waren de consultants natuurlijk wel weer blij met zo'n nieuwe wet, want nieuwe opdrachtjes. Was je al te kritisch dan kreeg je domweg ook geen overheidsopdrachten meer, dus de overgebleven kritische geesten hielden meestal wel hun mond. De wet werd weinig overtuigend verdedigd en er uiteindelijk doorgedrukt door een minister die overduidelijk ook geen relevante juridische kennis had.

Gelukkig wordt de wet vanaf 1 januari dit jaar wel meteen geëvalueerd. Er is een Evaluatiecommissie Omgevingswet ingesteld. Deze commissie heeft drie taken: het adviseren over de inrichting van een Monitor Werking Omgevingswet, het uitbrengen van een jaarlijkse reflectierapportage (2024-2027) en het evalueren van deze Omgevingswet in 2028.

Die belastingcenten hadden we met zijn allen op zak kunnen houden, want een integrale omgevingswet is al een keer uitvoerig en officieel in meer dan 500 bladzijden geëvalueerd en er zat ook al een duidelijke conclusie bij. Die gedegen wetevaluatie was van de Nieuw-Zeelandse regering, betref de ervaringen met hun omgevingswet over de afgelopen 25 jaar en de conclusie was: waren we er maar niet aan begonnen, geef ons liever weer de oude vertrouwde sectorale milieu- en ruimtelijke ordeningswetjes terug en geef de gemeenten niet zoveel macht. Vooral natuur en milieu waren de dupe van die integrale weging door lagere overheden. Herstel de sectorale toetsing op water, bodem, natuur en luchtkwaliteit en herstel vooral ook het preventieve bestuurlijke toezicht op lagere overheden! Dat laatste zou in de Nederlandse situatie dus herstel van het provinciaal

Illustratie Aukje Corter

goedkeuringsrecht op omgevingsplannen en het weer invoeren van de planologische kernbeslissing zijn.

Toen wij daar de minister via Kamervragen² op attendeerden, werd dat weggewoven want in Nieuw-Zeeland heb je Maori's en daardoor zou het een ander land zijn. Juridisch lijkt me dat (in deze casus van wetgevingstechniek) irrelevante sociologpraat. Staatsrechtelijk beschouwen we Nieuw-Zeeland als een typisch westerse democratische rechtsstaat; veel Engelse en Schotse invloeden, maar staats- en bestuursrechtelijk toch vergaand vergelijkbaar met ons West-Europa. Ik vraag me nog steeds af of men dat hele rapport ten departemente wel echt grondig bestudeerd had. Ik denk het niet: voor ruim 500 bladzijden juridische tekst hebben managers niet het geduld. Voor gefundeerde rechtskritiek was domweg geen plaats. De antwoorden op onze juridische vragen waren trouwens ook allemaal niet juridisch maar beleidswetenschappelijk van aard met het bijbehorende gebruik van die niet ter zake doende managementstaal.

Management ging dus inderdaad boven inhoud. Een ding echter doen de Nederlanders gelukkig ietsje beter dan de Nieuw-Zeelanders: daar waar men in Nieuw-Zeeland pas na zo'n 25 jaar ging evalueren, beginnen we in Den Haag al vanaf dag één met evalueren van de Omgevingswet, omineus afgekort tot Ow. Ik stel voor dat we de commissie nu gaan overladen met onze eigen groene Ow-kritiek.

fred.kistenkas@wur.nl

¹ Dagblad *Trouw*, *Tijdgeest* katern, 9 december 2023, p. 31-35.

² Tweede Kamer 2020-2021, Handelingen aanhangsel 1336 en 1993.

foto Ria Dubbeldam

Bospluis

Er was eens een bos waar de bewoners genoeg hadden van al die groene bladeren. Ieder jaar kwamen er meer van die bladeren aan de bomen te hangen, en nu was het genoeg! Tijd om daar paal en perk aan te stellen. Er volgde een verkiezing, en het resultaat was overweldigend en ingrijpend. Gevolg: geen nieuwe bladeren meer in het bos! En met het verdwijnen van al dat groen restte het de bomen slechts langzaam, maar massaal te vergrijzen...

Gelukkig is dit een sprookje en is er niks van waar. Hoewel de eerste indruk bij de foto toch is dat hier iets niet pluis is, wat het dus wel is!

Een hele vlakte is bekleed met een merkwaardig ogend pluis, waar zelfs onze Obsidentify geen chocolade van kon maken. Nee, de oorzaak is dit keer geen stikstof. Die geven we vast weg. En dan nu onze standaardvraag: wat zien we hier wel?

- Een door mensenarbeid aangebrachte bedotting van de jonge aanplant als bescherming tegen wilde vraatzucht;
- Schimmeldraden, die zich door de wind gedragen verspreiden om zo veel mogelijk andere planten te kunnen aantasten;
- Een typisch geval van ijshaar dat de vorst door minuscule gaatjes uit het natte hout heeft geperst en dat zo ragfijne pluisdraadjes heeft gevormd;
- Plukjes suikerspin die, ter voorkoming van infectie van deze jonge esdoornaanplant door de onderschatte cryptoparasitaire roetschorsschimmel (*Cryptostroma corticale*), over de jonge aanplant verspreid zijn;
- De getuigenis van een op hol geslagen kudde Kempische heideschappen vanuit een naburig winterweiland, die ten gevolge van een wolvenbezoek over deze vlakte heen gevlucht is.

Praktijkraadse door Erwin Al en Ido Borkent, met dank aan Geert van Duinhoven voor het idee, Ria Dubbeldam voor de foto en Rosalie Joosse van landgoed Oranje Nassau's Oord voor het juiste antwoord.

Antwoord
Schimmels verspreiden zich uitermate effectief met sporen, niet met schimmeldraden. En ijshaar komt uit (dik) dood hout, niet uit dunne verse spruitjes. Suikerspin zal een schimmelinfectie niet tegenhouden, zeker niet nadat een eerste regenbui of kindercrêche is langsgelopen. Resteert de bron van het pluis: de wollige viervoeter. De wolf schijnt hier werkelijk in de omgeving rond te dolen en schierprobleemloos weidhekken te overschrijden (bijvoorbeeld door dat een painballschutter een publiekswriendelijke wolf opjaagt, wat de schapen dan weer niet doet hebben). Het lukt de schapen echter niet om dan over hun rasters te springen en het bos in te vluchten. Dus dit is geen op hol geslagen sensatie. We hebben het hier heus over noeste mensenhandaanbeid. Om het bospluis te beschermen tegen wildschade van ree is er gekozen voor een alternatieve wildbescherming. Het is in de jagerswereld algemeen bekend, dat reeën eigenlijk nooit in de schapenwei komen, van daaruit is deze aanpak bedacht. Deze bescherming is in vergelijk met andere methodes – zoals akelige plustieken netjes en kokers – veel goedkoper en makkelijk aan te brengen en bovendien milieuvriendelijk! De enige nodige investering is enkele uren tijd. Door het aanbrengen van onbewerkte en ongewassen dotjes schapenwol vermijden we vrata en veegschade aan de jonge boompjes. Het is dus de geur van het schaap die de reeën afstoort. a. is dus het juiste antwoord. De ervaring gaat leren hoe effectief deze methode is.

**LAXSJON
PLANTS**

OOK UW TOTAAL LEVERANCIER VOOR:
**BOSPLANTSOEN MET AUTOCHTONE
EN BOSBOUWKUNDIGE HERKOMSTEN**

AANVULLENDE MATERIALEN
ZOALS:
**BOOMBAND
BOOMKOKERS**

WWW.LAXSJONPLANTS.COM
INFO@LAXSJONPLANTS.COM

CURSUS SEPTEMBER 2024

Natuurlijke Begrazing in de Praktijk

Natuurlijke begrazing wordt steeds vaker toegepast in Nederland. Deze vorm van natuurgebied is ruim inzetbaar: voor verschillende doeleinden en natuurdoeltypen, zijn verschillende vormen van begrazing en diverse soorten grote grazers beschikbaar.

Natuurlijke begrazing slaagt echter niet zonder de inzet van beheerders en toezichthouders. Daarom organiseert FREE Nature een vierdaagse cursus: onmisbaar voor iedereen die in de praktijk met natuurlijke begrazing te maken heeft.

FREE

Scan de QR-code voor meer informatie!

De vierdaagse cursus vindt plaats op op 5, 18, 19 en 26 september 2024, op diverse locaties in Nederland. Iedere cursusdag bestaat uit een theoriegedeelte en een veldexcursie. Meer informatie vindt u op www.freenature.nl of neem contact op via cursus@freenature.nl.

Samen bouwen met de natuur voorop!

Met Van Vliet Duurzaamhout

VAN VLIET
DUURZAAMHOUT.NL

+31 (0)343 454 400 info@duurzaamhout.nl www.duurzaamhout.nl

lantje inspireren

Ook adverteren?

Vraag Medialijn naar mogelijkheden

0314 76 37 35

info@medialijn.nl

Stichting Edwina van Heek zoekt

Bosbaas / meewerkend voorman

Een unieke functie op een tweetal historische landgoederen in Twente, met als taken:

- Beheer van bos en landschapselementen
- Voorbereiden en coördineren van groenwerkzaamheden door loonwerkers en vrijwilligers
- Optreden als aanspreekpunt voor bezoekers en tevens toezicht houden op recreanten
- Uitvoeren van administratieve werkzaamheden in verband hiermee

Wat wij vragen:

- Ruime en aantoonbare praktische ervaring en affiniteit met bos- en natuurbeheer
- Een proactieve en flexibele werkhouding
- Organisatorische en contactuele vaardigheden
- Mbo diploma Bos- en natuurbeheer niveau 3 en In bezit van een rijbewijs B, E en T
- Een BOA getuigschrift Domein 2 is een pré
- Woonachtig in de omgeving van Denekamp of bereid te verhuizen naar deze omgeving

Wat wij bieden:

- Schitterende werkplek te midden van bos, natuur en cultuurhistorisch erfgoed
- Uitdagende functie met veel ruimte voor zelfinitiatief en ontwikkeling
- Arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd (later eventueel voor onbepaalde tijd)
- Deze functie betreft 1 FTE, met enigszins variabele werkuren. Aanstelling en salariering volgens CAO-bosbouw

Voor nadere informatie of sollicitatie (t/m vrijdag 22 maart 2024)

Stichting Edwina van Heek, Zonnebeekweg 114, 7546 RH Enschede.

info@rentmeestershuis.nl, www.singraven.nl/vacaturebosbaas. Nadere informatie kan verkregen worden bij de heer K.J. Meijer (rentmeester) via 0529-433 480.

Stichting Edwina van Heek stelt zich ten doel natuurlijk en cultuur-historisch erfgoed in stand te houden. De Stichting is eigenaar van de landgoederen Singraven en Zonnebeek, tezamen ongeveer 600 hectare groot.

Staro Natuur en Buitengebied is een landelijk opererend adviesbureau dat is gevestigd in Gemert. Het bureau adviseert op het gebied van ecologisch onderzoek, natuurwetgeving, gebieds- en natuurontwikkeling en bos- en natuurbeheer

Ter versterking van ons team zijn we op zoek naar een:

Adviseur Bos- en Natuurbeheer

(32 - 40 uur per week, voor de periode van 1 jaar met uitzicht op een vast dienstverband)

We zoeken een gedreven beheerder met een frisse kijk op bos en natuur. Je adviseert klanten over bos- en natuurbeheer en hebt de leiding over ecologische begeleiding en uitvoeringsprojecten. Je bent projectleider met eindverantwoordelijkheid over kwaliteit, planning en budget. Je stuurt veldmedewerkers en projectmedewerkers aan.

Functieomschrijving

- + Geeft leiding aan projecten
- + Stuurt project- en veldmedewerkers aan
- + Adviseert klanten
- + Bewaakt de kwaliteit van producten
- + Onderhoudt en ontwikkelt klantcontacten

Functie-eisen

- + Je hebt een afgeronde opleiding bos- en natuurbeheer op HBO of WO-niveau
- + Je hebt minimaal 5 jaar werkervaring
- + Je hebt uitstekende communicatieve vaardigheden
- + Je bent een aanpakker
- + Je hebt praktisch inzicht en bent oplossingsgericht
- + Ervaring met ArcGIS is een pré

We bieden afwisselend werk in een prettige werksfeer binnen een jong en enthousiast team.

Nadere informatie kun je verkrijgen bij:

Erik van der Staak (0492 – 450 161 – erik@starobv.nl)

Stuur je sollicitatiebrief met CV voor 23 maart 2024 naar:

Staro Natuur en Buitengebied, t.a.v. Erik van der Staak, Lodderdijk 38a, 5421 XB Gemert, of mailen aan info@starobv.nl

www.starobv.nl